

EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
FAKULTA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV

Evidenčné číslo: 105004/I/2021/36100138879171844

INŠTITÚT DIPLOMATICKEJ OCHRANY
V MEDZINÁRODNOM PRÁVE

Diplomová práca

2021

Bc. Bronislava Pálešová

EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
FAKULTA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV

INŠTITÚT DIPLOMATICKEJ OCHRANY
V MEDZINÁRODNOM PRÁVE

Diplomová práca

Študijný program: Hospodárska diplomacia
Študijný odbor: Ekológia a manažment
Školiace pracovisko: Katedra medzinárodného práva
Vedúci záverečnej práce: Ing. Mgr. Dorota Harakaľová, PhD.

Bratislava 2021

Bc. Bronislava Pálešová

ČESTNÉ VYHLÁSENIE

Prehlasujem, že som diplomovú prácu na tému „Inštitút diplomatickej ochrany v medzinárodnom práve“ vypracovala samostatne s použitím uvedených zdrojov.

V Bratislave, dňa 18.04.2021

.....

POĎAKOVANIE

Veľmi pekne sa chcem poďakovať mojej vedúcej záverečnej práce Ing. Mgr. Dorote Harakaľovej, PhD. za jej konštruktívny prístup, cenné rady, podporu počas písania práce, no najmä jej dôveru pri výbere témy, ktorá pre mňa predstavovala veľkú výzvu.

Abstrakt

PÁLEŠOVÁ, Bronislava: *Inštitút diplomatickej ochrany v medzinárodnom práve*. – Ekonomická univerzita v Bratislave. Fakulta medzinárodných vzťahov; Katedra medzinárodného práva. – Vedúci záverečnej práce: Ing. Mgr. Dorota Harakaľová, PhD. Bratislava: FMV, 2021, 75 s.

Diplomová práca má za cieľ definovať postavenie inštitútu diplomatickej ochrany v medzinárodnom práve a poukázať na rozdiel medzi teoretickou stránkou tohto inštitútu a praktickým výkonom demonštrovaným prostredníctvom prebiehajúceho právneho sporu medzi Spojeným kráľovstvom Veľkej Británie a Severného Írska a Iránskou islamskou republikou vo vzťahu k Nazanin Zaghari-Ratcliffe. Práca je systematicky rozčlenená do 4 kapitol. Prvá kapitola sa zaoberá všeobecnou definíciou pojmu diplomatická ochrana, historickým vývojom tohto inštitútu a výkonom diplomatickej ochrany vo vzťahu k fyzickým a právnickým osobám, vychádzajúc z dokumentu Návrh článkov o diplomatickej ochrane. Tretia kapitola je venovaná charakteristike podmienok nadobúdania štátneho občianstva v oboch sporových stranách a okolnostiam, ktoré viedli k vzniku sporu a následnému vývoju. Posledná kapitola sa venuje právnej analýze vzniknuté sporu z pohľadu právoplatnosti udelenia a súladu diplomatickej ochrany vo vzťahu k obyčajovým a zmluvným normám medzinárodného práva, analyzuje taktiež konanie Iránskej islamskej republiky v kontexte Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach a na záver uvádza súčasný stav skúmaného sporu.

Kľúčové slová: diplomatická ochrana, Nazanin Zaghari-Ratcliffe, Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska, Iránska islamská republika

Abstract

PÁLEŠOVÁ, Bronislava: *The Diplomatic Protection Institute in International Law*. - University of Economics in Bratislava. Faculty of International Relations; Department of International Law. - Thesis supervisor: Ing. Mgr. Dorota Harakaľová, PhD. - Bratislava: FMV, 2021, 75 p.

The thesis aims to define the position of the institute of diplomatic protection in international law and to point out the difference between the theoretical aspects of this institute and practical performance demonstrated by the ongoing legal dispute between the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and the Islamic Republic of Iran in relation to Nazanin Zaghari-Ratcliffe. The work is systematically divided into 4 chapters. The first chapter deals with the general definition of the term diplomatic protection, the historical development of this institute and the performance of diplomatic protection in relation to natural and legal persons, based on the document Draft Articles on Diplomatic Protection. The third chapter is devoted to a characteristic of the conditions for acquiring citizenship in both disputing parties and the circumstances that led to the dispute and the subsequent development. The last chapter deals with the legal analysis of the dispute in terms of the validity of the granting and compliance of diplomatic protection in relation to customary and contractual standards of international law, analyses the conduct of the Islamic Republic of Iran in the context of the International Covenant on civil and political rights and states the current situation of the legal dispute.

Keywords: diplomatic protection, Nazanin Zaghari-Ratcliffe, United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, Islamic Republic of Iran

Obsah

Úvod.....	9
1 Diplomatická ochrana a jej inštitucionálna podoba.....	11
1.1 Pojem diplomatická ochrana	11
1.2 Vývoj právnej úpravy diplomatickej ochrany	13
1.3 Podmienky nadobudnutia diplomatickej ochrany	16
1.3.1 Vyčerpanie dostupných vnútroštátnych opravných prostriedkov	16
1.3.2 Zásada „clean hands“	17
1.3.3 Štátna príslušnosť	19
1.4 Diplomatická ochrana vo vzťahu k fyzickej osobe	20
1.4.1 Kontinuálna štátna príslušnosť	20
1.4.2 Diplomatická ochrana bipolitov	21
1.4.3 Diplomatická ochrana apolitov	23
1.4.4 Diplomatická ochrana utečencov	25
1.5 Diplomatická ochrana vo vzťahu k právnickej osobe	26
1.5.1 Štátna príslušnosť právnickej osoby	26
1.5.2 Ochrana akcionárov	28
2 Ciele a metodika.....	30
3 Irán vs. Veľká Británia vo vzťahu k štátnej občanke Nazanin Zaghari-Ratcliffe.....	33
3.1 Štátna príslušnosť	33
3.1.1 Iránska islamská republika	33
3.1.2 Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska	35
3.2 Nazanin Zaghari-Ratcliffe.....	36
3.2.1 Osobný život pre zatknutím.....	36

3.2.2	Zatknutie a procesy vo vyšetrovaní	37
3.2.3	Súdne konanie a odvolanie	40
3.2.4	Následný vývoj sporu	41
4	Právne náležitosti a aktuálny stav skúmanej problematiky	47
4.1	Udelenie diplomatickej ochrany.....	47
4.2	Medzinárodné zmluvy a pravidlá.....	50
4.3	Pozadie sporu Spojeného kráľovstva a Iránskej islamskej republiky	57
4.4	Aktuálny stav právneho sporu.....	59
	Diskusia.....	62
	Záver.....	65
	Zoznam použitej literatúry	68

Úvod

Moderná éra svetových dejín je formovaná viacerými spoločenskými faktormi, akými sú industrializácia, modernizácia, veda a výskum, no najmä globalizácia svetového spoločenstva. Národné štáty sa združujú v medzinárodných organizáciách a rozširujú vzájomné vzťahy vo viacerých oblastiach života spoločnosti, či už ide o ekonomické väzby, politické aliancie, kultúrne zložky alebo iné aspekty vyplývajúce z medzinárodnej spolupráce suverénnych štátov. Rozvíjanie vzájomnej kooperácie medzi krajinami a zvýšenie mobility obyvateľstva priniesli do medzinárodného práva bezprecedentné situácie, ktoré doposiaľ neboli obsiahnuté v pravidlách medzinárodného zmluvného či obyčajového práva. Takýto podnet viedol k celospoločenskej diskusii a postupnému vytváraniu náležitých noratív, medzi ktoré patrí aj inštitút diplomatickej ochrany.

Diplomatická ochrana je nástroj zahraničnej politiky štátu, prostredníctvom ktorého má štát nárok poskytnúť súčinnosť svojmu štátnemu príslušníkovi v prípade, ak bolo zo strany iného suverénneho štátu vyvinuté konanie vedúce k poškodeniu jeho základných práv a slobôd alebo nárokov voči tomuto subjektu. Po splnení náležitých podmienok vyvinutých z právnej praxe môže poverený štát podstúpiť kroky, ktorých povaha nebola doposiaľ deklaratórne stanovená, v prospech náhrady vzniknutej škody na svojom štátnom príslušníkovi. Celá podstata je založená na premise, že poškodenie záujmu štátneho príslušníka predstavuje poškodenie záujmu štátu samotného, a ten má nárok žiadať o adekvátnu náhradu.

Cieľom našej diplomovej práce definovať inštitút diplomatickej ochrany a jeho postavenie v medzinárodnom práve a poukázať na rozdiely medzi jeho teoretickým vymedzením a praktickým výkonom, ktorý demonštrujeme na súčasne prebiehajúcim spore medzi Spojeným kráľovstvom a Iránom vo vzťahu k ich spoločnej štátnej občianke Nazanin Zaghari-Ratcliffe. V úvodných častiach charakterizujeme pojem diplomatická ochrana a stručný vývoj vzniku tohto inštitútu. Ďalej sa zameriavame na deskripciu podmienok, ktorých splnenie je obligatórnou súčasťou udelenia a výkonu diplomatickej ochrany. Teoretickú časť uzatvárame konkrétnymi pravidlami diplomatickej ochrany, ktoré sa priamo vzťahujú na fyzické a právnické osoby, aj ich špecifické výnimky.

V tretej kapitole popisujeme legislatívne úpravy štátneho občianstva oboch sporových krajín a postoj oboch strán k existencii viacnásobnej štátnej príslušnosti v ich vnútroštátnom poriadku. Nasledujúca pasáž sa venuje opisu jednotlivých udalostí súvisiacich so sporovým prípadom, od života pred zatknutím až do konca roku 2020. V poslednej kapitole posudzujeme adekvátnosť udelenia diplomatickej ochrany Spojeným kráľovstvom a platnosť podmienok pre udelenie diplomatickej ochrany vychádzajúc z obyčajových i písomných prameňov. Následne porovnáваме medzinárodnoprávnu teóriu v kontexte Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach a konkrétne kroky, ktoré boli v tomto prípade vykonané Iránskou islamskou republikou vo vzťahu k Nazanin Zaghari-Ratcliffe, popisujeme povahu vnútorných vzťahov medzi Spojeným kráľovstvom a Iránom a aktuálny stav skúmaného prípadu.

1 Diplomatická ochrana a jej inštitucionálna podoba

1.1 Pojem diplomatická ochrana

Diplomatická ochrana ako inštitút medzinárodného práva verejného nemá priamy súvis s ľudskými právami a ľudskou dôstojnosťou. Je spájaná so situáciou, kedy dochádza k porušeniu noriem medzinárodného práva štátom voči príslušníkovi iného štátu. Poškodená fyzická alebo právnická osoba má právo dožadovať sa náhrady za spôsobenú ujmu v štruktúrach lokálnych opravných prostriedkov, ktoré rozhodujú o vzniknutej škode a jej príslušnej satisfakcii. Právna prax však odhaľuje viacero prípadov, kedy zmier medzi účastníkmi sporu nebolo možné dosiahnuť prostredníctvom riadnych opravných prostriedkov v štáte, ktorý ujmu osobe inej štátnej príslušnosti spôsobil. Tá má preto nárok žiadať svoj domovský štát, aby prevzal na seba bremeno riešenia vzniknutého sporu, pričom sa prostredníctvom takéhoto kroku dostáva spor do medzinárodnoprávnej roviny.¹

Obyčajová zásada definuje toto konanie ako právo suverénneho štátu, nie ako jeho povinnosť. V praxi to znamená, že štát je síce, po splnení náležitých podmienok, oprávnený diplomatickú ochranu poskytnúť, no medzinárodné právo mu to obligatórne nestanovuje. Toto obyčajové pravidlo bolo neskôr podporené rozhodnutím Medzinárodného súdneho dvora v súdnom konaní *Barcelona Traction*, kedy súd v dôvodovej správe uviedol: „*štát treba považovať za jediného oprávneného rozhodnúť o tom, či poskytne diplomatickú ochranu a v akom rozsahu ju poskytne*“².

Diplomatická ochrana ako nástroj zahraničnej politiky má vo svojej podstate viaceré formy aplikácie. Neformálne sa s týmto pojmom stretávame v ustanoveniach o funkciách konzulárnych a diplomatických úradov, ktoré sú špecifikované vo Viedenskom dohovore a diplomatických stykoch a Viedenskom dohovore o konzulárnych stykoch. V tomto prípade majú za úlohu „chrániť záujmy vysielajúceho štátu a jeho príslušníkov v štáte prijímajúcom v rozsahu dovolenom medzinárodným právom“³, čiže poskytovať asistenciu v prípade žiadosti štátneho občana žijúceho na území host'ovského štátu. Pri diplomatickej ochrane sa však skôr

¹AKERMARK, Athanasia Spiliopoulou. *Justifications of Minority Protection in International Law*. Hague: Kluwer Law International, 1997, s. 48. ISBN 90-411-0424-0

² *Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited*, rozsudok, I.C.J. Reports 1970, s. 3.

³ Článok 3 písmeno b) Viedenského dohovoru o diplomatických stykoch

deklaruje význam stanovený v kontexte, kedy dochádza k porušeniu práv príslušníka iného štátu, ktorý po vyčerpaní dostupných opravných prostriedkov žiada o asistenciu svoj domovský štát.⁴

Vzhľadom na fakt, že samotný inštitút nebol doposiaľ priamo kodifikovaný v medzinárodnom dohovore, ktorý by bol prijatý Komisiou pre medzinárodné právo, jeho prevedie nie je deklaratívne definované, čo vedie k nejasnej podobe výkonu diplomatickej ochrany. Zatiaľ čo inštitút medzinárodnej zodpovednosti, ktorý vo veľkej miere súvisí s diplomatickou ochranou, bol oficiálne kodifikovaný v Návrhu článkov o medzinárodnej zodpovednosti, diplomatická ochrana doposiaľ neprešla uceleným procesom kodifikácie, ktorý by jej zabezpečil ustálenú formu a postavenie v medzinárodnom práve. S kodifikáciou medzinárodnej zodpovednosti sa spája aj zakotvenie primárnych pravidiel, ktoré definujú jednotlivé formy aplikácie tohto inštitútu v medzinárodnoprávnej praxi. Na druhej strane stojí diplomatická ochrana, ktorej predbežné pravidlá sú obsiahnuté v Návrhu článkov o diplomatickej ochrane, pričom tieto pravidlá sú len sekundárneho charakteru, čiže predznačujú podmienky, za akých môže byť vykonaná, jej výkon je však autormi opomenutý.

Práve preto možno vychádzať prevažne z praktických skúseností, kedy sa diplomatická ochrana vykonávala prostredníctvom medzinárodných súdnych sporov, arbitrážneho konania či ekonomického alebo politického nátlaku zo strany poškodeného štátu.⁵ Absencia kodifikovaných noriem je do veľkej miery kritizovaná najmä štátmi, ktoré zastupujú záujmy svojich poškodených občanov, keďže neexistuje priama legislatívna úprava, na základe ktorej by mohli kontinuálne pristupovať. Ich kroky sú však čiastočne limitované normami medzinárodného práva ako zásada nezasahovania do vnútorných záležitostí štátu či zákaz použitia sily ako prostriedku riešenia sporov.

⁴ DENZA, E. Nationality and Diplomatic Protection [online]. Netherlands International Law Review 65, 2018, s. 466. [cit. 2020-11-05]. Dostupné na: <https://doi.org/10.1007/s40802-018-0119-4>

⁵ BJORKLUND, Andrea – LAIRD, Ian – RIPINSKY, Sergey. Investment Treaty Law: Remedies in International Investment Law Emerging Jurisprudence of International Investment Law. Londýn : The British Institute of International and Comparative Law, 2009, s. 4. ISBN 978-1-905221-12-7

1.2 Vývoj právnej úpravy diplomatickej ochrany

Diplomatická ochrana ako kodifikovaný nástroj zahraničnej politiky krajín je z chronologického hľadiska novodobý jav datovaný v období 18. a 19. storočia a podmienený vývojom medzinárodného cudzineckého práva, zriaďovaním moderných štátov a formovaní inštitútu štátneho občianstva. Pramení z právnej fikcie švajčiarskeho právnika Emera de Vattela, ktorého práca je doposiaľ považovaná za teoretický základ diplomatickej ochrany.⁶ Vo svojom diele *Právo národov alebo Princípy prirodzeného práva* z roku 1758 vyslovil myšlienku, ktorá sa stala fundamentálnou premisou diplomatickej ochrany, a to že pôsobenie štátu je viditeľné prostredníctvom konania jeho štátnych príslušníkov. To znamená, že akékoľvek poškodenie práv či nedodržanie záväzkov voči tomuto príslušníkovi spôsobuje aj vznik škody štátu samotnému, čo ho podnecuje k retorznému opatreniu, či už vo forme primeranej satisfakcie alebo trestu pre agresora. Takéto kroky môže podniknúť len štát ako zástupca poškodenej osoby, keďže táto nedisponuje dostatočnými prostriedkami a vplyvom. Obdobné konanie slúži aj ako záruka istého stupňa ochrany pred budúcimi nežiadúcimi krokmi agresora. Z Vattelovho diela vyplýva, že sa autor výhradne zamerail na vytvorenie právnej fikcie a definíciu vzťahu medzi štátom a jeho občanom, prípadne aj vo vzťahu k príslušníkovi cudzieho štátu, a opomenul praktické podmienky výkonu takejto ochrany. Tie sa stanovovali až v nasledujúcom období najmä prostredníctvom právnej praxe.⁷ Vattelova fikcia bola formalizovaná až ako výsledok konania Komisie pre americko-mexické nároky vo veci *Dickson Car Wheel Company v. United Mexican States* (1931), kedy v náleze komisia zamietla súvzťažnosť medzi poškodenou stranou a štátom v prípade, že osoba nie je jeho príslušníkom.⁸

Diplomatická ochrana nadobudla svoj rozmach až v 19. storočí, hoci v tomto období doposiaľ neexistovala jednotná právna úprava a právne pramene boli väčšinou len vo forme medzinárodných obyčají. Jej význam viditeľne narastal najmä na území Latinskej Ameriky,

⁶ HEEPS, Alexander. Diplomatic Protection and Human Rights: Quo Vadis? In *The King's Student Law Review* [online]. Londýn : King's College London, Vol. 8, No. 2., 2017, s. 4. [cit.2020-10-18]. Dostupné na: <https://blogs.kcl.ac.uk/kslr/wp-content/blogs.dir/86/files/2017/12/1-Alexander-Heeps.pdf>

⁷ ŠPAČEK, Metod. 2012. Kodifikácia pravidiel diplomatickej ochrany. [dizertačná práca]. Praha: Univerzita Karlova v Praze [s.n.], 2012. s. 26.

⁸ Prípád *Dickson Car Wheel Company (U.S.A.) v. United Mexican States*. 1931. Dostupné na: https://legal.un.org/riaa/cases/vol_IV/669-691.pdf

ktorá bola do tohto času kolonizovaná prevažne európskymi mocnosťami a stala sa atraktívnym zdrojom nerastných surovín pre európsky a severoamerický trh. Napriek nezávislosti, ktorú krajiny Latinskej Ameriky získavali priebehom 19. storočia, neboli krajiny schopné využívať svoj ekonomický potenciál a rozsiahle ložiská nerastných surovín, čím sa prehlbovala ich závislosť na zahraničnom, najmä európskom kapitále. Politická situácia v novovzniknutých krajinách bola však neprehľadná a nestabilná, európski investori mali obavy z prípadného znárodnenia svojich majetkov, rovnako prichádzali aj sťažnosti od európskych pracovníkov, ktorí upozorňovali na nevhodné zaobchádzanie zo strany štátov a žiadali o diplomatickú intervenciu svojich domácich štátov.

Krajiny Latinskej Ameriky obávajúc sa imperialistických pohnútok európskych mocností reagovali vytvorením právnej doktríny, ktorá zamedzovala zneužívaniu diplomatickej ochrany na ich území, známej ako Calvova doktrína.⁹ Doktrína nesie názov argentínskeho právnika Carlosa Calva, ktorý založil svoju právnu fikciu na vzájomnej rovnosti všetkých suverénnych štátov. Podľa neho by cudzinec nemal disponovať väčšími právami ako miestny obyvateľ krajiny, čo znamená, že v prípade vzniku škody na právach cudzinca má tento nárok na žiadanie nápravy vo vlastnom mene pred lokálnymi súdnymi autoritami. Calvova doktrína vo svojej podstate popiera účasť iného štátu na riešení sporu a takúto intervenciu označuje za nežiadúcu, keďže zvýhodňuje cudzinca vo vzťahu k miestnym obyvateľom. Tento postoj čelil viacnásobnej kritike a odsúdeniu zo strany autorít v medzinárodnom práve. Existuje totiž predpoklad, že autoritársky štát by mohol rozhodnúť o eliminácii alebo čiastočnom obmedzení práv svojich obyvateľov, čo by automaticky zasiahlo aj práva a slobody cudzincov pôsobiacich na jeho území. Odpoveďou medzinárodnej komunity bolo zavedenie medzinárodného minimálneho štandardu, ktorý deklaroval minimálne štandardné práva a povinnosti, ktoré je štát povinný zabezpečiť cudzincom žijúcim na jeho štátnom území.¹⁰

⁹ GARCÍA-AMADOR, Francisco. *Recent Codification of the Law of State Responsibility for Injuries to Aliens*. New York: Oceana Publications, Inc., 1974. s. 75. ISBN 90-286-0444-8

¹⁰ HEEPS, Alexander. *Diplomatic Protection and Human Rights : Quo Vadis?* In *The King's Student Law Review* [online]. Londýn : King's College London, Vol. 8, No. 2., 2017, s. 5. [cit.2020-10-18]. Dostupné na: <https://blogs.kcl.ac.uk/kslr/wp-content/blogs.dir/86/files/2017/12/1-Alexander-Heeps.pdf>

Nasledujúcim prelomovým momentom bolo uzákonenie dvoch významných medzinárodných dohôd, čo na potrebu kodifikácie jednotných pravidiel diplomatickej ochrany pôsobilo nepriaznivo. Prvou oblasťou bolo investičné prostredie, kedy sa rozmohol trend rastúcej vzájomnej investičnej spolupráce aj vďaka Dohovoru o riešení sporov o investíciách medzi štátmi a príslušníkmi iných štátov z roku 1965¹¹ a rôznym bilaterálnym investičným dohodám, ktoré zmiernovali pravidlá týkajúce sa štátnej príslušnosti či vyčerpania lokálnych opravných prostriedkov. Ich pôsobenie podnietilo rastúci záujem o takúto formu prípadných kompenzácií, čo spôsobilo pokles záujmu o diplomatickú ochranu poskytovanú na ochranu majetkových práv. Po druhej svetovej vojne dochádza aj k zvýšeniu aktivít spojených s ľudskými právami a ich vymožitelnosťou, kedy sa jednotlivcovi stanovilo neporovnateľné väčšie množstvo práv a slobôd vo vzťahu k domovskému štátu aj zahraničiu. Napriek tomu zostáva diplomatická ochrana významným mechanizmom medzinárodného práva, ktorý štát stále využíva na zabezpečenie zaobchádzania so svojimi štátnymi príslušníkmi v zahraničí.

Pravidlá diplomatickej ochrany podliehajú kodifikácií Komisie pre medzinárodné právo, ktorá sa diplomatickou ochranou začala zaoberať už v 50. rokoch 20. storočia, keďže toto odvetvie predstavovalo pomerne ustálené pravidlá s bohatou jurisdikciou. Diplomatická ochrana sa stala nosnou témou viacerých osobitných spravodajcov Komisie pre oblasť zodpovednosti štátu, konsenzuálny postoj ku kodifikácií diplomatickej ochrany však nebol dosiahnutý ani v jednom prípade. V roku 2001 pod záštitou spravodajcu Jamesa Crawforda z Austrálie prijala ILC¹² súbor Návrhov článkov, ktoré sa neskôr mali pretaviť do medzinárodnej zmluvy. Následne v 2006 predložil John Dugard ako nový spravodajca súbor, ktorý bol prijatý ako Návrh článkov o diplomatickej ochrane.¹³ Otázka, či bude rokovanie o diplomatickej ochrane podstupené aj do fázy medzinárodného dohovoru je v súčasnosti v kompetenciách Komisie pre medzinárodné právo.¹⁴

¹¹ Convention on the settlement of investment disputes between States and nationals of other States

¹² International Law Commission

¹³ Articles on Diplomatic Protection

¹⁴ Diplomatic Protection [online]. International Law Commission, 2015. [cit. 2021-01-28]. Dostupné na: https://legal.un.org/ilc/summaries/9_8.shtml

1.3 Podmienky nadobudnutia diplomatickej ochrany

Diplomatická ochrana štátnych príslušníkov patrí k základným právam všetkých zvrchovaných štátov. Medzinárodné obyčajové právo i následné iniciatívy kodifikácie inštitútu vyjadrujú potrebu formácie oficiálneho prostriedku na ochranu štátnych príslušníkov a ich nárokov vo vzťahu k iným subjektom medzinárodného práva. Predznamenávajú jeho paradigmatálnu podobu i postavenie v medzinárodnom práve verejnom. Konkrétne aspekty jej výkonu a podmienky jej vzniku boli však formované až právnou praxou, ktorá odzrkadľovala komplikácie plynúce z aplikácie daného prostriedku. Možno teda tvrdiť, že hlavným zdrojom pravidiel diplomatickej ochrany je judikatúra Medzinárodného súdneho dvora. Ten v priebehu svojho pôsobenia stanovila tri základné normatívy, po splnení ktorých môže štát prevziať nároky svojho štátneho príslušníka vo vzťahu k inému suverénnemu štátu, čím sa mení súkromnoprávna úroveň sporu na medzinárodnú. K takým pilierom patrí efektívne vyčerpanie dostupných vnútroštátnych prostriedkov nápravy, zásada *clean hands* a štátna príslušnosť.

1.3.1 Vyčerpanie dostupných vnútroštátnych opravných prostriedkov

Návrh článkov o diplomatickej ochrane stanovuje za jednu zo základných podmienok výkonu diplomatickej ochrany vyčerpanie vnútroštátnych prostriedkov nápravy v systéme štátu, ktorý ujmu na právach dotknutej osoby spôsobil. Jej podstata spočíva v skutočnosti, že štát má nárok vyhlásiť diplomatickú ochranu a vyvodiť z nej plynúce právne kroky až po vyčerpaní nástrojov dostupných poškodenej osobe. Ide zväčša o správne, občianskoprávne alebo trestné súdne konania iniciované na základe žaloby odvolávajúcej sa na protiprávne konanie sporového štátu. Vzhľadom na diferenciálnu povahu právnych systémov v jednotlivých krajinách neexistuje všeobecné pravidlo, ktoré by stanovovalo limit vyčerpania dostupných prostriedkov. Preto sa aj k tejto podmienke pristupuje individuálne a jej posúdenie berie do úvahy štruktúru súdnej moci, jej dostupnosť a vymožitelnosť práva. Poškodená osoba sa však musí odvolať na najvyšší súd a argumenty vznesené vo vnútroštátnych konaniach musia byť zhodné s tými následne prezentovanými v rámci

medzinárodného konania. V inom prípade sú takéto argumenty zamietnuté a Medzinárodný súdny dvor neberie naďalej ohľad na takéto tvrdenia.¹⁵

Počas exekúcie diplomatickej ochrany sa v rámci tohto obligatórneho pravidla vyvinuli aj výnimky reflektujúce na komplikácie pri aplikácii spomínaného inštitútu. Vyčerpanie vnútroštátnych prostriedkov nápravy je podmienené jeho efektívnosťou, ak teda existuje dôvodná obava z jej nedostatku, ktorá je zároveň poškodenou stranou dokázaná, nevyžaduje sa konanie v štruktúrach tejto neefektívnej inštitúcie. Ďalším dôvodom je neprimerané časové oneskorenie údajne spôsobené štátom v rámci svojho vnútroštátneho konania. Avšak v právnej praxi nie je stanovený časový interval potrebný na preskúmanie a rozhodnutie súdneho sporu, a preto sa táto výnimka uplatňuje veľmi sporadicky.¹⁶

Ďalšia výnimka je v pôsobnosti údajne poškodzujúceho štátu, ktorý sa svojim predchádzajúcim konaním vzdal využitia vnútroštátnych prostriedkov nápravy buď špeciálnou klauzulou v už uzavretej dohode alebo explicitným správaním sa.¹⁷ Ak je fakticky podložené, že sa štát v rozmedzí svojich právnych možností vzdal riešenia prípadných vzniknutých škôd alebo iných porušení práv vyplývajúcich z vlastného protiprávneho konania, poškodená fyzická alebo právnická osoba nemá povinnosť žiadať náhradu v rozmedzí lokálnej súdnej štruktúry a môže sa automaticky obrátiť na medzinárodné súdy, ktoré budú následne o vzniknutej situácii a jej urovnaní pojednávať.

1.3.2 Zásada „*clean hands*“

Princíp „čistých rúk“ odzrkadľuje opatrenie zaväzujúce dotknutý subjekt konkrétneho sporového konania. Protiprávne či ilegálne konanie jednej sporovej strany, teda porušiteľa dohody či iného ustanovenia vzájomných právnych vzťahov, neoprávňuje sporovú stranu vykonávať recipročné negatívne odvetné konanie, čím by bol porušený predpoklad

¹⁵ Draft Articles on Diplomatic Protection with Commentaries. In Yearbook of the International Law Commission, 2006, Vol. 2, No. 2, s. 44. [cit. 2020-11-17]. Dostupné na: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_8_2006.pdf

¹⁶ Draft Articles on Diplomatic Protection with Commentaries. In Yearbook of the International Law Commission, 2006, Vol. 2, No. 2, s. 46. [cit. 2021-01-19]. Dostupné na: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_8_2006.pdf

¹⁷ BRAUCH, Martin Dietrich. Exhaustion of Local Remedies in International Investment Law [online]. s. 3 [07.10.2020]. Dostupné na: <https://www.iisd.org/system/files/publications/best-practices-exhaustion-local-remedies-law-investment-en.pdf?q=sites/default/files/publications/best-practices-exhaustion-local-remedies-law-investment-en.pdf>

nevyhnutný pre udelenie diplomatickej ochrany. Táto podmienka je vyjadrená aj v zásadách medzinárodného verejného práva ako *ex turpi causa non oritur actio* (z nečestného dôvodu nevzniká žaloba) a *nullus commodum capere potest de sua iniuria propria* (nikto nemôže získať výhodu zo svojej vlastnej chyby).¹⁸

Doktrína čistých rúk umožňuje súdu odmietnuť žalobu poškodenej strany, ktorá porušila princíp dobre viery vo vzťahu k štátu, ktorý jej ujmu spôsobil. Ak sa preukáže, že poškodený nekonal v dobrej viere a podstúpil recipročné kroky poškodzujúce druhú sporovú stranu, sťažnosť sa stáva nulitnou. Porušenie zásady „clean hands“ sa v praxi vyskytuje v rozmanitých podobách, ktoré sa v špecifických prípadoch líšia. Môže ísť o nedodržanie medzinárodného záväzku voči sporovému štátu, prípadne o iné protiprávne konanie.¹⁹ Nemusí ísť v primárnom slova zmysle o ilegálny akt, môže to byť neetický čin, ktorý by mal byť potrestaný na základe rovnosti subjektov v súkromnoprávnom zväzku. Vzhľadom na obyčajovú podobu pravidla čistých rúk je jej aplikácia pomerne zriedkavá. Sporová strana musí totiž na súdnom pojednávaní preukázať, že druhá strana nekonala v dobrej vôli a o protiprávnosti svojho činu vedela. Jej význam sa vo väčšej miere prejavuje najmä v investičných arbitrážnych sporoch, ktoré vznikajú z dôvodu nedodržania bilaterálnych alebo multilaterálnych investičných dohôd.²⁰

Zásada „čistých rúk“ sa síce nachádza v prameňoch obyčajového práva a jej význam je kladený za dôraz pri udelení diplomatickej ochrany, no nejedná sa o deklaratórne uznanú podmienku. Návrh článkov o diplomatickej ochrane, ktorý je základným písomným prameňom, neobsahuje ustanovenia o tomto inštitúte. Špeciálny spravodajca John Dugard rozlišuje vo svojej šiestej správe o diplomatickej ochrane z roku 2004 rozdiel medzi

¹⁸ KALDUNSKI, Marcin. Principle of Clean Hands and Protection of Human Rights in International Investment Arbitration. In Polish Review of International and European Law [online]. Varšava: Wydawnictwo Naukowe UKSW, 2015, Vol. 4. No. 2, s. 70 [cit.2020-12-03]. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/318788884_Principle_of_Clean_Hands_and_Protection_of_Human_Rights_in_International_Investment_Arbitration

¹⁹ KALDUNSKI, Marcin. Principle of Clean Hands and Protection of Human Rights in International Investment Arbitration. In Polish Review of International and European Law [online]. Varšava : Wydawnictwo Naukowe UKSW, 2015, Vol. 4. No. 2, s. 70 [cit.2020-12-03]. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/318788884_Principle_of_Clean_Hands_and_Protection_of_Human_Rights_in_International_Investment_Arbitration

²⁰ MATIGNON, Louis. The Doctrine of Clean Hands in Public International Law [online]. [cit.2020-11-05]. Dostupné na: <https://www.spacelegalissues.com/the-doctrine-of-clean-hands-in-public-international-law/>

aplikáciou podmienky čistých rúk v kontexte sporu medzi dvoma suverénnymi štátmi a medzi štátom a štátnym príslušníkom inej krajiny. Zatiaľ čo v prvom prípade je dodržanie zásady obligatórne, v druhom scenári je nutné prihliadať na dodržanie tejto zásady zo strany poškodenej osoby, nie štátu, ktorý svojím konaním spôsobil ujmu dotknutému subjektu práve nedodržaním spomínaného pravidla.²¹

1.3.3 Štátna príslušnosť

Štátna príslušnosť resp. štátne občianstvo je trvalý právny zväzok medzi fyzickou alebo právnickou osobou a štátom, z ktorého obom vzniká komplex práv a povinností. Riadenie štátneho občianstva patrí do výlučných právomocí jednotlivých krajín, ktoré vnútroštátnymi zákonmi a aktmi upravujú jeho podobu, nadobúdanie či iné náležitosti s ním spojené. Haagsky dohovor o určitých otázkach týkajúcich sa konfliktu zákonov o štátnej príslušnosti²², ktorý bol podpísaný na pôde Spoločnosti národov v roku 1930, v prvom článku stanovuje, že právo určiť, komu bude štátne občianstvo udelené, zostáva v pôsobnosti jednotlivých krajín. Uznanie je však podmienené dodržiavaním medzinárodných konvencií, obyčají a všeobecne platných právnych zásad. Vzhľadom na všeobecnú zásadu nezasahovania do vnútorných záležitostí krajín, ktorá je akceptovaná všetkými civilizovanými národmi, neexistuje všeobecná právna úprava v rámci medzinárodného práva pojednávajúca o inštitúte štátneho občianstva. Gescia je teda výsostne ponechaná v rukách jednotlivých členov svetového spoločenstva. Jedinou podmienkou, ktorá je záväzná pre všetky štáty z povahy medzinárodného práva je, aby náležitosti spájané s občianstvom jednej krajiny nelimitovali legislatívu upravujúcu rovnakú oblasť v inom štáte.

Najbežnejším spôsobom nadobúdania štátnej príslušnosti je narodením, a teda prebratím príslušnosti po minimálne jednom z rodičov dieťaťa. Takýto princíp sa v medzinárodnom práve označuje ako *ius sanguinis*, a teda právo krvi. Štátna príslušnosť sa však v niektorých právnych poriadkoch upravuje na základe princípu *ius soli*, čo značí udelenie štátneho občianstva v nadväznosti na miesto narodenia, odhliadnuc od príslušnosti rodičov dieťaťa. V európskej tradícii je vo väčšej miere zakorenený spomínaný prvý prístup,

²¹ MOLOO, Rahim. A Comment on the Clean Hands Doctrine in International Law [online]. 2013, s. 4. [cit.2021-01-02]. Dostupné na: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2358229

²² Convention on Certain Questions relating to the Conflict Nationality Laws

čoho predstaviteľom je aj Slovenská republika, vystupujú tu však aj tzv. zmiešané princípy, kedy sa pravidlá v jednotlivých vnútroštátnych poriadkoch kombinujú.²³

Medzinárodné právo verejné sa vzhľadom na povahu štátneho občianstva nezaobera podmienkami jeho nadobudnutia či straty, ale len jeho existenciou vo vzťahu k iným právnym reláciám, kedy je nutné zadefinovať existenciu puta medzi štátom a jeho príslušníkom. Jedným z takých príkladov je aj udelenie diplomatickej ochrany, ktorá kladie ako jednu z troch podmienok jej ustanovenia a následného uznania práve štátnu príslušnosť.²⁴

1.4 Diplomatická ochrana vo vzťahu k fyzickej osobe

1.4.1 Kontinuálna štátna príslušnosť

Druhá kapitola Návrhu článkov o diplomatickej ochrane sa zaoberá deskripciou diplomatickej ochrany fyzickej osoby a v prvej časti (konkrétne v článku 5 odstavce 1 až 4) určuje povinnosť continuity tohto statusu minimálne v období utrpenia ujmy a následného predloženia žiadosti. Formulácia však priamo nezaväzuje fyzickú osobu, aby požívala štátnu príslušnosť v rozmedzí týchto dvoch časových období. Za deň označovaný v dokumente ako dátum utrpenia ujmy je možné považovať konkrétny deň porušenia práv fyzickej osoby, prípadne pretrvávajúci časový úsek, ak išlo o dlhodobu pôsobiaci negatívny jav vrcholiaci vznikom ujmy na právach dotknutej osoby. Ďalším významným atribútom je dátum vznesenia oficiálnej žiadosti, ktorej autorom je štát poskytujúci a vykonávajúci diplomatickú ochranu. Ak sa štátna príslušnosť fyzickej osoby zhoduje v oboch kľúčových momentoch, tak sa podmienka continuity štátneho občianstva považuje za splnenú a dostatočnú.²⁵

Diplomatickú ochranu môže štát poskytnúť aj tomu príslušníkovi, ktorý sa v období vzniku ujmy nachádzal na území inej krajiny a mal garantovaný status štátneho občana, ktorý

²³ DUMBRAVA, Costica. Nationality, Citizenship and Ethno-Cultural Belonging: Preferential Membership Policies in Europe. Londýn : Palgrave Macmillan, 2014, s. 17. ISBN: 978-1-349-47988-7

²⁴ ČEPELKA, Čestmír – Šturma, Pavel. Mezinárodní právo veřejné. Praha : Eurolex Bohemia, 2003, s. 326. ISBN 978-8-086-43257-1

²⁵ Draft Articles on Diplomatic Protection with Commentaries. In Yearbook of the International Law Commission, 2006, Vol. 2, No. 2, s. 31. [cit. 2021-01-22]. Dostupné na: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_8_2006.pdf

mu však následne z vlastnej vôle, prípadne nedobrovoľne, zanikol alebo mu bol odobraný. Autori Návrhu článkov do znenia paragrafu zapracovali aj podmienku, že zmena občianstva nemôže byť naviazaná na špekulatívne konanie fyzickej osoby, ktorá by konala na základe zneužitia diplomatickej ochrany iným štátom. Strata občianstva v tomto prípade je primárne podmienená adopciou, manželským zväzkom alebo sukcesiou štátnej príslušnosti. Následný článok rovnako zabraňuje výkonu diplomatickej ochrany štátom - nástupcom vo vzťahu k ujme, ktorá vznikla poškodením záujmov fyzickej osoby v období, kedy táto ešte požívala status občana štátu - predchodcu. V poslednej časti týkajúcej sa kontinuity štátneho občianstva sa pojednáva o situácií, kedy poškodená fyzická osoba nadobudne štátne občianstvo žalovaného štátu po podaní žiadosti o uplatnenie nároku. Štát prestáva byť oprávneným vykonávať diplomatickú ochranu voči osobe, ktorá nadobudne štátnu príslušnosť krajiny, proti ktorej je sťažnosť vznesená, po dni oficiálneho predloženia sťažnosti.²⁶

1.4.2 Diplomatická ochrana bipolitov

Ľudia požívajúci status občana vo viac ako jednom štáte sa v medzinárodnom práve označujú pojmom bipoliti. Ide o vcelku obvyklý jav, kedy sa do vzájomného postavenia dostávajú princípy nadobúdania štátnej príslušnosti podľa zásady *ius soli* a *ius sanguinis* – dieťa teda preberá občianstvo po rodičovi, a zároveň na základe územného princípu nadobúda aj občianstvo krajiny narodenia. Rovnako môže obdobná situácia vzniknúť aj v prípade, že prostredníctvom naturalizácie či sobáša je príslušníkovi iného štátu udelené aj občianstvo krajiny, v ktorej dlhodobo pôsobí bez požiadavky vzdania sa pôvodného statusu.²⁷ Samotná existencia viacnásobného statusu občana bola zakomponovaná aj do Haagskeho dohovoru o určitých otázkach týkajúcich sa konfliktu zákonov o štátnej príslušnosti (ďalej Haagsky dohovor), ktorý stanovuje: „človek majúci dve a viac štátnych príslušností má byť považovaný za občana každého zo štátov, ktorých štátnu príslušnosť

²⁶ Draft Articles on Diplomatic Protection with Commentaries. In Yearbook of the International Law Commission, 2006, Vol. 2, No. 2, s. 32. [cit. 2021-01-27]. Dostupné na: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_8_2006.pdf

²⁷ SPIRO, Peter. Multiple Nationality. In Max Planck Encyclopedias of International Law. [cit. 2020-12-19]. Dostupné na: <https://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law/epil/9780199231690/law-9780199231690-e780>

nadobudol“.²⁸ Gescia pravidiel týkajúcich sa štátneho občianstva je však v kontexte medzinárodného práva absolútne ponechaná v kompetenciách suverénnych štátov. V praxi sú známe viaceré prípady štátov odporujúcich proti viacnásobnému občianstvu, existencia nového štátprávneho zväzku medzi krajinou a občanom automaticky vyúsťuje do zániku pôvodnej štátnej príslušnosti.

Návrh článkov o diplomatickej ochrane popisuje dve diametrálne odlišné koncepcie, a to uplatnenie diplomatickej ochrany ako prostriedku na zabezpečenie záujmu svojho občana proti tretiemu štátu alebo voči inému štátu, ktorého je zároveň žiadateľ príslušníkom. Článok 6 sa stal základom pre diplomatickú ochranu bipolítov, pričom jeho aplikácia môže byť vykonaná na základe splnenia podmienky, že žiadateľ je jej štátnym príslušníkom aj bez dokazovania tzv. „genuine link“. Druhá časť článku predznačuje možnosť kooperácie medzi krajinami, príslušníkom ktorých je žiadateľ, čím sa zabezpečí efektívnejšie odčinenie sporovej podstaty. Štát, ktorý žiadateľovi ujmu spôsobil, nemá právo ohradiť sa voči takto vznesenej žiadosti, ak sa jedná o spoločný postup viacerých krajín, ktoré spája rovnaký občan. Má však nárok vzniesť sťažnosť v prípade, že sporový vzťah medzi štátnym príslušníkom a danou krajinou riešia viaceré štáty, ktoré jednajú samostatne, bez koordinovaného postupu.²⁹

V nasledujúcom článku je vyjadrený vzťah medzi dvoma štátmi so spoločným štátnym príslušníkom, pričom jeden štát stojí na strane poskytovateľa diplomatickej ochrany a druhý ako zdroj sporovej ujmy. Výkon diplomatickej ochrany voči takémuto štátu je v rozpore s Haagskym dohovorom z roku 1931, ktorý v článku 4 ustanovuje pravidlo, na základe ktorého nie je možné využiť diplomatickú ochranu na vymáhanie ujmy voči štátu, ktorého je poškodená strana taktiež občanom. Návrhy článkov o diplomatickej ochrane síce túto možnosť bezprecedentne nevylučujú, negatívna formulácia článku 7 však predznačuje skutočnosť, že aplikácia tohto uznesenia sa odporúča vo výnimočných prípadoch a na základe splnenia špecifických podmienok. Zatiaľ čo v článku 6 je opomenutá efektívnosť

²⁸ Článok 3 Haagskeho dohovoru o určitých otázkach týkajúcich sa konfliktu zákonov o štátnej príslušnosti

²⁹ Draft Articles on Diplomatic Protection with Commentaries. In Yearbook of the International Law Commission, 2006, Vol. 2, No. 2, s. 33. [cit. 2021-01-27]. Dostupné na: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_8_2006.pdf

vzťahu medzi žiadateľom a poskytovateľom ochrany, význam tohto právneho vzťahu narastá v súvislosti s výkonom diplomatickej ochrany podľa článku 7. Aby mohol štát prijať žiadosť občana a začať konanie vo vzťahu k inému štátu, ktorého je tento občan príslušníkom, musí preukázať blízky efektívny vzťah, tzv. *genuine link*. Doposiaľ nebola skoncipovaná rovnomenná úprava definujúca takýto inštitút medzi štátom a jeho občanom, charakter vzťahu sa vždy skúma v koncepte okolností. Zväčša sa pri rozhodovaní berie do úvahy trvalý pobyt občana, časové obdobie strávené v krajine, dátum naturalizácie, zamestnanie, finančné záväzky, rodinné zväzky či participácia vo verejnom živote v krajine. Rovnako k podmienkam patrí aj fyzická prítomnosť žiadateľa v krajine v čase vzniku ujmy aj podania oficiálnej žiadosti.³⁰

1.4.3 Diplomatická ochrana apolitov

Dohovor o ochrane osôb bez štátnej príslušnosti, ktorý bol skoncipovaný a uzatvorený na pôde Úradu Vysokého komisára OSN pre utečencov v roku 1954, stanovil prvotnú definíciu pojmu apolita, a teda osoby bez štátneho občianstva. Táto sa definuje ako „akákoľvek osoba, ktorá nie je podľa zákonov žiadneho štátu považovaná za občana takéhoto štátu.“³¹ Základnou myšlienkou ustanovenia podobného dohovoru bolo zabezpečenie antidiskriminačného prístupu k základným ľudským právam osobám, ktoré nepoživajú výsostné práva a povinnosti stanovené v štruktúrach konkrétneho štátu, možnosť získania identifikačných i cestovných dokladov a taktiež záväzkov suverénnych štátov rozvíjať vzájomnú spoluprácu pri znižovaní počtu osôb s takýmto statusom.

Úrad Vysokého komisára pre utečencov má vo svojej pôsobnosti aj zber a vyhodnocovanie štatistických údajov týkajúcich sa ľudí bez štátneho občianstva. Na základe Správy o globálnych trendoch za rok 2018 možno konštatovať, že v danom roku prekročil počet apolitov 3,9 milióna, pričom existujú predpoklady indikujúce takmer trojnásobok, keďže ľudia bez štátneho občianstva sú často za hranicami jednotlivých systémov a nie sú o nich vedené žiadne prístupné záznamy. S tým sú spojené aj značné

³⁰ Draft Articles on Diplomatic Protection with Commentaries. In Yearbook of the International Law Commission, 2006, Vol. 2, No. 2, s. 35. [cit. 2021-01-30]. Dostupné na: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_8_2006.pdf

³¹ Dohovor o právnom postavení utečencov

komplikácie v bežnom živote, kedy je ľudom bez štátneho občianstva popieraný prístup k vzdelávaniu, zdravotnej starostlivosti, sociálnemu zabezpečeniu v štátnych štruktúrach či možnosť zamestnať sa.³² Napriek existencií spomínaného dohovoru je však postavenie apolitov v spoločnosti značne znevýhodnené, keďže len menej ako polovica členských štátov Organizácie spojených národov tento dokument podpísala a ratifikovala.³³ Vzhľadom na nízky počet signatárov sa spoločné úsilie znižovať počet ľudí bez štátneho občianstva komplikuje. Ostatné štáty totiž nie sú viazané dodržiavaním ustanovení špecifikovaných v dohovore, ktorý garantuje základné ľudské práva všetkým osobám odhliadajúc od ich štátnej príslušnosti. Napriek tomu, že článok 15 Všeobecnej deklarácie ľudských práv z roku 1948 poskytuje každej osobe právo na štátnu príslušnosť a taktiež chráni pre jeho svojvoľný odobrátím, prax v medzinárodnom práve dokazuje deficitné a nedostatočné pravidlá týkajúce sa apolitov a nevyhnutnosť jednotnej právnej úpravy v tejto oblasti.³⁴

Inštitút diplomatickej ochrany bol skonštituovaný na princípe existencie vzájomnej korelácie medzi ujmou spôsobenou príslušníkovi iného štátu a ujmou štátu samotného, čo je fundamentálnym motívom Vattelovej fikcie. Porušením práv alebo záväzkov voči fyzickej alebo právnickej osobe vzniká právo štátu prevziať úlohu pri vymáhaní efektívnej nápravy.³⁵ Diplomatická ochrana je teda, podľa pôvodnej idey, skoncipovaná na existujúcom vzťahu medzi poškodenou osobou a štátom garantujúcim štátne občianstvo tejto osobe. V kontexte osôb bez štátneho občianstva bola teda realizácia diplomatickej ochrany prakticky nemožná, hoci právna prax aj neskôr kodifikované pravidlá ukazujú opak.³⁶ Prvý odsek článku 8 Návrhu článkov o diplomatickej ochrane ustanovuje právomoc štátu vykonať diplomatickú ochranu vo vzťahu k osobe bez štátnej príslušnosti za podmienok, že táto sa nachádzala na

³² Global trends: Forced Displacement in 2018 [online]. UNHCR: The UN Refugee Agency.. 2018, s. 51. [cit.2020-11-14]. Dostupné na: <https://www.unhcr.org/statistics/unhcrstats/5d08d7ee7/unhcr-global-trends-2018.html>

³³ 23 signatárskych štátov a 94 zúčastnených strán.

³⁴ FARHAAN UDIN, Ahmed. 2017. Diplomatic protection for the stateless Rohingya : The UN's capability to defend citizens of the world. [online]. Asian and the Pacific Policy Society [cit.2020-12-27]. Dostupné na internete: <https://www.policyforum.net/diplomatic-protection-for-the-stateless-rohingya/>

³⁵ VATTEL, Emmerich. The Law of Nations: Or, Principles of the Law of Nature, Applied to the Conduct and Affairs of Nations and Sovereigns. Cambridge: Cambridge University Press, 2011, s. 161. ISBN 978-1-139-09539-6

³⁶ PAVLOVIČ, Peter. Diplomatická ochrana osôb bez štátneho občianstva a utečencov : Progresívny rozvoj medzinárodného práva ako brzda kodifikačného úsilia? [online]. COFOLA 2011: the Conference Proceedings, 1. edition. Brno: Masaryk University, 2011, s. 4. [cit. 2020-12-28]. Dostupné na: https://www.law.muni.cz/sborniky/cofola2011/files/normotvorba/Pavlovic_Peter_6221.pdf

jeho území v čase vzniku ujmy na jeho právach a v čase oficiálneho prednesenia nároku. V návrhu článkov sú opomenuté skutočnosti týkajúce sa definície pojmu apolita ani podmienky, za akých tento status nadobudol.³⁷

1.4.4 Diplomatická ochrana utečencov

Základná definícia pojmu utečenec bola stanovená v Dohovore o právnom postavení utečencov prijatom na pôde Organizácie spojených národov v roku 1951, následne doplnená Protokolom týkajúcim sa právneho postavenia utečencov z 1967. Význam vzťahujúci sa na pojem utečenec z koncepte Návrhu článkov o diplomatickej ochrane aplikuje extenzívny pohľad na takúto osobu. Nachádza inšpiráciu v Európskom dohovore o štátnom občianstve, ktorý ustanovuje novotvar v medzinárodnom práve, a to kategóriu uznaný utečenec. Toto označenie otvára priestor pre širšie ponímanie termínu utečenec, čo je prínosným prvkom pre spomínanú skupinu ľudí nachádzajúcu sa v krajinách, ktoré nie sú signatárskymi stranami Dohovoru z roku 1951 a následných listín. Umožňuje vykonať diplomatickú ochranu nad utečencom v prípade, že je podľa vnútroštátneho poriadku za neho považovaný a toto konanie nie je v rozpore so všeobecne uznávanými medzinárodnými pravidlami.

Vzťah inštitútu diplomatickej ochrany a utečenca je vo svojej podstate opozitný a navzájom sa vylučujúci. Rovnako ako pri osobách bez štátnej príslušnosti, ani v tomto prípade nie je dodržaná jedna zo základných podmienok pre výkon diplomatickej ochrany, a to štátna príslušnosť. Zatiaľ čo pre osoby požívajúce status apolitu neexistovala možnosť uplatniť si nárok na prednesenie žiadosti o udelenie a výkon diplomatickej ochrany voči ich osobe až do ustanovenia Návrhu článkov o diplomatickej ochrane, utečenci status občana svojej domovskej krajiny nestrácajú ani po jej opustení a následnom zotrvaní v inom štáte. Akákoľvek intervencia v prospech osôb požívajúcich status utečenca by v medzinárodnoprávnom meradle spôsobovala eskalujúcu tenziu. Z pohľadu utečenca išlo však o patovú situáciu, keďže sa pre neho stáva možnosť vymáhania diplomatickej ochrany

³⁷ Draft Articles on Diplomatic Protection with Commentaries. In Yearbook of the International Law Commission, 2006, Vol. 2, No. 2, s. 36. [cit. 2020-11-05]. Dostupné na: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_8_2006.pdf

prakticky nemožná. Na základe pôvodných pravidiel má totiž možnosť požiadať o diplomatickú ochranu svoj domovský štát, čím následne stráca status utečenca.³⁸

Článok 8 Návrhu článkov o diplomatickej ochrane sa v odseku 2 a 3 venuje postaveniu utečencov vo vzťahu k uplatneniu ich práv v koncepte diplomatickej ochrany. Podmienky pre exekúciu ochrany sú stanovené analogicky ako v prípade osôb bez štátneho občianstva. Utečenec musí byť prítomný v krajine vykonávajúcej diplomatickú ochranu v čase vzniku spornej ujmy aj v období oficiálneho predloženia žiadosti o jej exekúciu. Vzhľadom na špecifickosť právneho vzťahu sa ďalej v časti 3 definuje, že diplomatická ochrana nesmie byť uplatňovaná v súvislosti s protiprávnosťou konania domovského štátu utečenca. Z povahy všeobecne platnej definície utečenca totiž vychádza, že táto osoba opustila svoju domovskú krajinu z nepriaznivých politických dôvodov, ako dôsledok prenasledovania či vojny. Utečenci by sa následne mohli v iných krajinách dožadovať ochrany svojich práv formami, medzi ktoré patrí aj diplomatická ochrana, pričom zneužívanie tohto inštitútu, vysoké náklady zo strany štátu či rast medzinárodnej tenzie medzi jednotlivými krajinami by mohli viesť až k odmietaniu prijímania utečencov na územie druhých krajín.³⁹

1.5 Diplomatická ochrana vo vzťahu k právnickej osobe

1.5.1 Štátna príslušnosť právnickej osoby

Štátnu príslušnosť právnických osôb v medzinárodnom práve upravujú špecifické pravidlá rozdelené do troch základných prístupov – princíp sídla, kontroly a inkorporačný princíp. Na základe princípu sídla sa právna subjektivita právnickej osoby ako aj jej vnútorné pomery riadi právnym poriadkom štátu, v ktorom má spoločnosť svoje skutočné sídlo. Inkorporačný princíp zaväzuje právnické osoby riadiť sa právnymi úpravami štátu, v ktorom pôvodne vznikla a kontrolný prístup nadväzuje na právny poriadok krajiny, ktorej štátnu príslušnosť majú osoby vykonávajúce efektívnu kontrolu. Pre potreby kodifikácie pravidiel

³⁸ PAVLOVIČ, Peter. Diplomatická ochrana osôb bez štátneho občianstva a utečencov : Progresívny rozvoj medzinárodného práva ako brzda kodifikačného úsilia? [online]. COFOLA 2011: the Conference Proceedings, 1. edition. Brno: Masaryk University, 2011, s. 6. [cit. 2020-12-28]. Dostupné na: https://www.law.muni.cz/sborniky/cofola2011/files/normotvorba/Pavlovic_Peter_6221.pdf

³⁹ Draft Articles on Diplomatic Protection with Commentaries. In Yearbook of the International Law Commission, 2006, Vol. 2, No. 2, s. 37. [cit. 2020-12-18]. Dostupné na: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_8_2006.pdf

diplomatickej ochrany v Návrhu článkov o diplomatickej ochrane rozoznáva komisia inkorporačný princíp a princíp kontroly. Táto deskripcia právnickej osoby je zároveň podmienkou pre exekúciu diplomatickej ochrany.⁴⁰

Články prislúchajúce diplomatickej ochrane právnickej osoby ju definujú ako spoločnosť vytvorenú za účelom podnikania, a teda nadobúdania zisku, ktorej kapitál je alokovaný vo forme podielových akcií jej členov. Článok 9 danej medzinárodnej dohody pojednáva o štátnej príslušnosti právnickej osoby, ktorá je, rovnako ako pri fyzickej osobe, prenechaná do absolútnych právomocí štátu. Zatiaľ čo vo veciach vzniku, správy či zániku právnickej osoby čerpá pripravovaná medzinárodná zmluva z vnútroštátnych aktov a predpisov, v otázkach výkonu diplomatickej ochrany zaujíma jasné stanovisko vyplývajúce z judikatúry Medzinárodného súdneho dvora, ktorá vydala záväzné stanovisko k špecifickej právnej fikcii v právnom spore *Barcelona Traction*.

Fundamentálnym pravidlom exekúcie diplomatickej ochrany je existencia právneho vzťahu, spravidla štátnej príslušnosti, medzi právnickou osobou a vykonávateľom diplomatickej ochrany, teda štátom. Právna relácia vo väčšine prípadov vzniká na základe inkorporačného princípu, čo znamená, že spoločnosť sa pri svojom vzniku riadi kodifikovanými pravidlami určitého štátu, ktorý má v prípade potreby právo poskytnúť poškodenej osobe súčinnosť vo forme diplomatickej ochrany. Existencia takéhoto pravidla však nie je absolútna. V sekcii fyzickej osoby je definovaný inštitút *genuine link*, na základe ktorého sa preukazuje skutočné puto medzi poškodeným a štátom. Tento inštitút síce nie je pri právnickej osobe priamo definovaný, no v praxi sa prihliada na skutočné pomery a vzájomné právne či ekonomické väzby. Aby mohol diplomatickú ochranu poskytnúť aj štát, ktorý vzhľadom na platný inkorporačný princíp obdobným platným právom nedisponuje, je nutné preukázanie troch kmeňových podmienok. Korporácia je priamo riadená osobami sídlacimi v inom štáte, medzi spoločnosťou a pôvodným štátom neexistujú významné ekonomické toky a poslednou podmienkou je sídlo manažmentu a finančného riaditeľstva, ktorých lokácia musí byť rozdielna ako miesto vzniku spoločnosti.⁴¹

⁴⁰ Id.

⁴¹ Draft Articles on Diplomatic Protection with Commentaries. In Yearbook of the International Law Commission, 2006, Vol. 2, No. 2, s. 38. [cit. 2020-12-18]. Dostupné na: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_8_2006.pdf

1.5.2 Ochrana akcionárov

Vo vzťahu k diplomatickej ochrane právnickej osoby sa do veľkej miery dáva dôraz na ochranu práv jej akcionárov. Tým sa v osobitnej sekcii venuje aj Návrh článkov o diplomatickej ochrane, ktorý v článku 11 a 12 uvádza pravidlá, ktorými sa celý proces riadi. Z právnej praxe vyplýva, že medzinárodné právo hľadá na korporáciu ako základný subjekt. Z toho vychádza, že štát je oprávnený poskytnúť diplomatickú ochranu a následne vykonať kroky spojené s náhradou vzniknutej škody priamo právnickej osobe a nie jej jednotlivým akcionárom. Aj keď sú protiprávnym konaním iného štátu poškodené záujmy právnickej osoby a v prenesenom slova zmysle aj jej jednotlivých akcionárov, Medzinárodný súdny dvor zaujal jasné stanovisko. Aj v prípade, že dve navonok odlišné entity utrpeli ujmu z rovnakého protiprávneho konania, je len jedna, ktorej práva boli poškodené.⁴² Akcionár má právo konať samostatne len v takých podmienkach, kedy boli priamo poškodené jeho osobné práva, čím mu vzniká nárok konať a dožadovať sa odškodnenia vzniknutej ujmy.⁴³

V prípade, že štát, ktorého je akcionár príslušníkom, a krajina, na ktorej právnom základe sa právnická osoba kreovala, nie je zhodný, prednostné postavenie nadobúda garant právnickej osoby. Čiastkové situácie, kedy poškodenie práva akcionára zapríčinila priamo spoločnosť, sú následne predmetom národných, nie medzinárodných súdnych konaní. Na lokálnej úrovni má akcionár právo požadovať náhradu svojej ujmy priamo od spoločnosti, ktorá mu svojím protiprávnym konaním spôsobila takúto ujmu na jeho právach a o následnom vysporiadaní konfliktu rozhoduje súd v štruktúre súdnej moci krajiny, ktorej je spoločnosť príslušníkom.

Inštitucionálny základ pre riešenie sporov s akcionármi ponúka rozhodnutie Medzinárodného súdneho dvora v právnom spore *Barcelona Traction*. V ňom rozhodovací panel predstrel niekoľko postulátov, ktoré sa následne pretavili aj do pripravovanej legislatívy. Štát je oprávnený vykonávať diplomatickú ochranu voči poškodenému akcionárovi, ktorý je zároveň jeho štátnym príslušníkom, v dvoch špecifických situáciách –

⁴² Prípád *Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited*. 1970, s. 34. Dostupné na: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/50/050-19700205-JUD-01-00-EN.pdf>

⁴³ Draft Articles on Diplomatic Protection with Commentaries. In *Yearbook of the International Law Commission*, 2006, Vol. 2, No. 2, s. 40. [cit. 2020-12-19]. Dostupné na: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_8_2006.pdf

ak korporácia ukončila svoju činnosť podľa právneho poriadku štátu bez nadväznosti na vzniknutú škodu voči jeho akcionárom, alebo ak je spoločnosť vytvorená podľa právneho poriadku štátu, ktorý vyžaduje takúto príslušnosť pre podnikanie na vlastnom území, a tento štát je zároveň zdrojom poškodenia záujmu akcionárov.

Diplomatická ochrana ako celok doposiaľ nebola komplexne zafinovaná a prijatá vo forme medzinárodného dohovoru, ktorý by rámcovoval jej priamu podobu. To je jeden z dôvodov, prečo vznikajú konfliktné situácie nezodpovedajúce žiadnej doposiaľ kodifikovanej písanej alebo nepísanej norme. Vznikajúce otázky spojené s ochranou právnických osôb a v tomto koncepte najmä akcionárov sa týkajú miery, do akej musí rátať zahraničný akcionár s podstupovaným rizikom pri zahraničnej investícii, keďže vzhľadom na súčasnú podobu môže poskytnúť podniku diplomatickú ochranu len štát, ktorého je príslušníkom. Výkon takýchto opatrení je však dobrovoľným opatrením štátu, nastáva teda otázka, či bude štát ochotný hájiť práva štátneho príslušníka inej krajiny.

Návrh článkov o diplomatickej ochrane predznačuje právo štátu uznať diplomatickú ochranu a konať v mene jej štátneho príslušníka v prípade, že boli priamo poškodené jeho práva ako akcionára. Hoci sa prípad Barcelona Traction stal inštitucionálnym základom pre pravidlá týkajúce sa právnických osôb a ochrany akcionárov, súdne rozhodnutie nepredkladá zoznam práv akcionárov. Spomína síce základné práva ako právo na dividendy, rozhodovacie právo či právo hlasovať na zasadnutiach, sám Medzinárodný súdny dvor ich uvádza len ako príklady, nie ako ucelený podklad. Tu sa opäť odzrkadľujú nedostatky systému a rozhodovanie v obdobných prípadoch je ponechané na uvážení sudcov v jednotlivých súdnych sporoch.⁴⁴

⁴⁴ Draft Articles on Diplomatic Protection with Commentaries. In Yearbook of the International Law Commission, 2006, Vol. 2, No. 2, s. 41. [cit. 2020-12-19]. Dostupné na: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_8_2006.pdf

2 Ciele a metodika

Primárnym cieľom našej diplomovej práce je definovať postavenie inštitútu diplomatickej ochrany v medzinárodnom práve a poukázať na rozdiel medzi teoretickou stránkou tohto inštitútu a praktickým výkonom demonštrovaným prostredníctvom prebiehajúceho právneho sporu medzi Spojeným kráľovstvom Veľkej Británie a Severného Írska a Iránskou islamskou republikou vo vzťahu k Nazanin Zaghari-Ratcliffe. V počiatkovej fáze písania práce sme si stanovili parciálne ciele zodpovedajúce čiastkovým problematikám:

- definovať pojem diplomatická ochrana a popísať právne pramene, z ktorých súčasná podoba diplomatickej ochrany vychádza,
- charakterizovať podmienky nutné pre aplikáciu diplomatickej ochrany v medzinárodnoprávnej praxi vychádzajúc z Návrhu článkov o diplomatickej ochrane,
- stanoviť podmienky diplomatickej ochrany vo vzťahu k fyzickým a právnickým osobám podľa pravidiel vychádzajúcich z Návrhu článkov o diplomatickej ochrane,
- popísať podmienky upravujúce štátnu príslušnosť v Spojenom kráľovstvo a Iráne v kontexte vnútroštátnych právnych noriem o štátnom občianstve,
- chronologicky zmapovať priebeh samotného sporu medzi Iránskou islamskou republikou a Nazanin Zaghari-Ratcliffe počnúc životom pred zatknutím až do súčasného stavu skúmaného prípadu,
- posúdiť legitimitu postupu pri udeľovaní diplomatickej ochrany Spojeným kráľovstvom vychádzajúc zo skúmaných aspektov sporu aj prameňov upravujúcich diplomatickú ochranu,
- preskúmať postup Iránskej islamskej republiky voči Nazanin Zaghari-Ratcliffe v kontexte Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach.

Pri písaní našej diplomatickej práce sme využívali zdroje rôznej povahy. Teoretická časť je do značnej miery založená na analýze jediného uceleného dokumentu pojednávajúceho o podobe diplomatickej ochrany a podmienkach jej udelenia, a teda na Návrhu článkov o diplomatickej ochrane. Komplementárne sme využili aj medzinárodné zmluvy ako Viedenský dohovor o diplomatických stykoch a Viedenský dohovor

o konzulárnych stykoch, Haagský dohovor o niektorých otázkach vzťahujúcich sa ku kolíziám zákonov o štátnom občianstve a ďalšie. Pri udelení diplomatickej ochrany fyzickým a právnickým osobám vychádzame práve z dokumentu Návrh článkov o diplomatickej ochrane obohateného o detailnejšie komentáre jeho autorov, prostredníctvom ktorých dopĺňajú obsahovú stránku jednotlivých článkov. Zdroje vzťahujúce sa na problematiku diplomatickej ochrany sú v slovenskom jazyku vo veľmi všeobecnej a nedostatočne komplexnej podobe, preto sme sa orientovali predovšetkým na zahraničné pramene.

Pri popisovaní udalostí týkajúcich sa prvotných úkonov v spore medzi Iránom a Nazanin Zaghari-Ratcliffe musíme žiaľ konštatovať, že samotné aspekty zatknutia, súdneho pojednávania a následného odvolania sa proti rozsudku Iránskeho revolučného súdu nie sú verejnosti dostupné v dostatočnej miere, preto sme mohli vychádzať len z analýzy Johna Dugarda o porušení ľudských práv Iránom. V tomto dokumente okrem iného uvádza aj jednotlivé okolnosti prípadu vychádzajúc z výpovedí rodiny alebo blízkych osôb poškodenej Nazanin Zaghari-Ratcliffe. Pri mapovaní následného vývoja udalostí sme využívali predovšetkým britské zdroje, najmä portál The Guardian, ktorý podrobne sledoval a mapoval priebeh sporu. Pre komplexnosť a nezaujatosť sme vyhľadávali aj zdroje z iránskych médií alebo tlačových správ, tu sme však nenašli žiadne relevantné informácie týkajúce sa väznenia Nazanin Zaghari-Ratcliffe.

V úvodnej časti práce sme aplikovali postupy vedeckej analýzy na dokument Návrh článkov o diplomatickej ochrane a následne sme popisovali súčasný stav diplomatickej ochrany vychádzajúc zo získaných údajov. Rovnako sme postupovali aj pri skúmaní vnútroštátnej legislatívy upravujúcej inštitút štátneho občianstva v Spojenom kráľovstve a Iránskej republike. Významnú oblasť nášho skúmania predstavuje posúdenie legitimacy postupu Spojeného kráľovstva pri udelení diplomatickej ochrany. Vychádzali sme z nami analyzovaných aspektov sporového prípadu, ktoré sme následne porovnávali s obligatónnymi podmienkami stanovenými súdnou praxou. Následnou indukciou sme dospeli k všeobecnému záveru, že jednotlivé predpoklady boli splnené, čím je, podľa nášho názoru, postup Spojeného kráľovstva legitímny a právne korektný.

Ďalšiu právnu analýzu sme využili aj v súvislosti s Medzinárodným paktom o občianskych a politických právach, kedy sme najskôr samostatne podrobili dokument

skúmaniu v súvislosti so zistenými informáciami o prípade, v ďalšom kroku sme syntézou dospeli k záveru ohľadom skutočnosti, či zadržanie a následné udalosti Nazanin Zaghari-Ratliffe spĺňajú podmienky na klasifikáciu jej zadržania ako svojvoľného. Naše zistenia sme založili na klasifikácii do 5 skupín podľa Pracovnej skupiny pre svojvoľné zadržanie. Vo finálnej fáze sme podrobili výsledky nášho výskumu komparácií vo vzťahu k odbornému posudku Johna Dugarda a kolektívu a samotnej pracovnej skupiny, ktorá o tejto veci vydala odborné stanovisko ešte v počiatočných fázach prípadu.

3 Irán vs. Veľká Británia vo vzťahu k štátnej občianke Nazanin Zaghari-Ratcliffe

3.1 Štátna príslušnosť

Štátne občianstvo je fundamentálny faktor výkonu diplomatickej ochrany. Diplomatická ochrana umožňuje národným štátom chrániť záujmy vlastných štátnych príslušníkov v zahraničí v prípade, že došlo k porušeniu ich práv alebo vzniku ujmy spôsobenej iným členom medzinárodného spoločenstva. V právnom spore Nazanin Zaghari-Ratcliffe dochádza k stretu dvoch pozícií k inštitútu dvojitého občianstva, ktoré majú za dôsledok vznik komplikácií pri výkone diplomatickej ochrany štátnej občianky Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska a Iránskej islamskej republiky. Táto podkapitola sa preto zaoberá definíciou štátneho občianstva oboch sporových krajín a ich postojom k inštitútu viacnásobného občianstva, v medzinárodnom práve označovanom ako bipolitizmus.

3.1.1 Iránska islamská republika

Štátne občianstvo Iránskej republiky spadá do pôsobnosti vnútroštátnych orgánov moci, ktoré jeho podobu upravili v roku 1928 prijatím Občianskeho zákonníka. Ten obsahuje ustanovenia upravujúce právne vzťahy občianskeho, rodinného a obchodného práva. Inštitút štátnej príslušnosti je obsiahnutý vo zväzku 2, ktorý upravuje predpisy vo vzťahu k jednotlivcovi. Za štátneho príslušníka sa považuje osoba, ktorá je rezidentom Iránskej islamskej republiky. Výnimkou sú len tie osoby, ktorých oficiálne dokumenty deklarujúce štátnu príslušnosť inej krajiny prejdú procesom overenia a následným uznaním príslušným povereným úradom. Týmto krokom sa štátna príslušnosť stáva právoplatnou na celom štátnom území Iránskej islamskej republiky.⁴⁵

Štátnym príslušníkom je taktiež osoba, ktorej otec je štátnym občanom Iránu.⁴⁶ V roku 2019 bola prijatá novela Občianskeho zákonníka, ktorá priznala rovnakú možnosť aj matkám, čo znamená, že dieťa môže nadobudnúť štátne občianstvo aj z matkinej strany,

⁴⁵ Článok 976, ods. 1 Občianskeho zákonníka

⁴⁶ Článok 976, ods. 2 Občianskeho zákonníka

pričom táto je v manželskom zväzku s príslušníkom inej krajiny a nežije v dobe narodenia dieťaťa na štátnom území Iránskej republiky. Ďalej sú to osoby, ktoré sú potomkami príslušníkov inej krajiny, avšak miesto narodenia aspoň jedného z rodičov je Iránska republika.⁴⁷ Takéto osoby majú právo podať žiadosť o naturalizáciu po predložení príslušných dokumentov vyžadovaných podľa článku 977 odstavec a) Občianskeho zákonníka. Štátnu príslušnosť automaticky nadobúda aj žena, ktorá vstupuje do manželského zväzku s iránskym štátnym príslušníkom.⁴⁸ Ak žena iránskeho občianstva uzatvorí manželstvo s príslušníkom iného národa, štátna príslušnosť jej zostáva. Výnimku tvorí situácia, kedy podľa právneho poriadku nadobúda manželstvom automaticky štátnu príslušnosť svojho partnera, vtedy je jej občianstvo odobrané a môže jej byť znovu prinavrátené v prípade smrti, rozvodu alebo separácie s právoplatným manželom.⁴⁹

Proces naturalizácie je podmienený splnením základných podmienok, ktoré stanovuje článok 979 Občianskeho zákonníka. Osoba môže nadobudnúť iránsku štátnu príslušnosť, ak dosiahla vek dospelosti, a teda 18 rokov, pobývala 5 rokov kontinuálne alebo prerušovane v krajine po dobu predloženia žiadosti, nespáchala trestný čin dezercie a nebola v inej krajine odsúdená za zásadné nepolitické priestupky alebo zločiny.⁵⁰

Dobrovoľné vzdanie sa iránskeho občianstva je podmienené splnením niekoľkých faktorov: osoba musí dosiahnuť vek 25 rokov, vykonať povinnú vojenskú službu, vybaviť všetky záležitosti v krajine a získať oficiálne povolenie vydávané Radou ministrov. Samovoľné nadobudnutie iného štátneho občianstva nevedie k automatickej strate iránskeho občianstva. Ak nie sú, podľa platných právnych predpisov, splnené zákonom stanovené podmienky, osoba zostáva príslušníkom Iránskej republiky aj naďalej a má právo požívať práva vyplývajúce z príslušného statusu.⁵¹

Otázke bipolitizmu sa síce Občiansky zákonník nevenuje priamo, vzhľadom na podmienky stanovené v článkoch 976 až 991 možno však vyvodiť záver, že Iránska islamská republika explicitne neuznáva status viacnásobnej štátnej príslušnosti. Z právneho poriadku

⁴⁷ Článok 976, ods. 4 Občianskeho zákonníka

⁴⁸ Článok 976, ods. 6 Občianskeho zákonníka

⁴⁹ Článok 987 Občianskeho zákonníka

⁵⁰ Článok 979, ods. 1-4 Občianskeho zákonníka

⁵¹ Článok 988, ods. 1-4 Občianskeho zákonníka

sú vyvedené len niektoré výnimky, ktoré sa týkajú detí iránskeho štátneho príslušníka, ktoré na základe princípu *ius soli* obdržali aj miestnu štátnu príslušnosť. Rovnako to platí aj pre zahraničnú príslušníčku, ktorá uzavrela manželstvo s iránskym občanom, čím automaticky získala iránsku príslušnosť aj bez predchádzajúcej žiadosti.⁵²

3.1.2 Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska

Štátna príslušnosť Spojeného kráľovstva je upravená zákonom o britskej štátnej príslušnosti z roku 1981 schváleným Parlamentom Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska.⁵³ Tento legislatívny akt je rozdelený do 5 hlavných častí, pričom každá, vzhľadom na dlhoročnú koloniálnu históriu a rovnako aj existenciu úzkej spolupráce s krajinami Spoločenstva národov, pojednáva o špecifickom právnom vzťahu medzi príslušníkom a Spojeným kráľovstvom. Pre potreby konkrétneho právneho prípadu, a teda diplomatickej ochrany, ktorý vznikol vo vzťahu k občanke Nazanin Zaghari-Ratcliffe, sa budeme v tejto časti venovať samotnému štátnemu občianstvu, ktorého právna úprava vyplýva z prvej časti Zákona o britskej štátnej príslušnosti. Ostatné formy štátnej príslušnosti validné pre zámorské oblasti a teritória nie sú predmetom skúmania tejto diplomovej práce.

Vychádzajúc z prvej časti legislatívne upravujúcej nadobudnutie britského občianstva je základným a automatickým spôsobom nadobudnutia príslušnosti narodenie alebo adopcia podľa pravidla *ius sanguinis*, a teda prevzatím príslušnosti od jedného z rodičov.⁵⁴ Rovnako môže občianstvo nadobudnúť aj dieťa narodené mimo územia Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska, ak je aspoň jeden z rodičov v čase narodenia potomka právoplatným občanom tejto krajiny.⁵⁵ Štátna príslušnosť je udelená aj dieťaťu nájdenému na území Spojeného kráľovstva, ktoré doposiaľ nepožíva inú štátnu príslušnosť.⁵⁶ Nárok na občianstvo je priznaný aj osobe narodenej mimo územia Spojeného kráľovstva, ak je jeden z biologických rodičov štátnym príslušníkom Spojeného kráľovstva a tento status

⁵²Občiansky zákonník Iránskej islamskej republiky, 1928. Dostupný na: <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/ir/ir009en.pdf>

⁵³ Britský zákon o štátnom občianstve, 1981. Dostupný na: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1981/61>

⁵⁴ Sekcia 1, subsekcia 1 Zákona o britskej štátnej príslušnosti

⁵⁵ Sekcia 2, subsekcia 1, odstavec 1 Zákona o britskej štátnej príslušnosti

⁵⁶ Sekcia 1, subsekcia 2 Zákona o britskej štátnej príslušnosti

nadobudol inou zákonnou cestou ako narodením, prípadne ak je rodič občanom Británie a v čase narodenia potomka je v štátnych službách v zahraničí.⁵⁷

Britské štátne občianstvo môže príslušník inej krajiny získať prostredníctvom naturalizácie. Zákon o štátnom občianstve v sekcii 6 rozoznáva tento právny postup a detailne v Prílohe I. popisuje podmienky, ktoré musí žiadateľ spĺňať pri podaní a následnom vyhovení žiadosti. Od žiadateľa sa vyžaduje bezúhonnosť, dostatočná znalosť jazyka a jeho ochota zotrvať dlhodobo v krajine ako svojom domove, prípadne nastúp do pracovného pomeru pre štátne inštitúcie Spojeného kráľovstva.⁵⁸

Na rozdiel od Iránskej islamskej republiky, Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska rozoznáva existenciu inštitútu viacnásobnej štátnej príslušnosti. Nadobudnutie inej ako britskej štátnej príslušnosti nemá vplyv na existenciu pôvodného zväzku. Občan preberá nové občianstvo, a zároveň si ponecháva aj britskú štátnu príslušnosť. Oficiálne vládne zdroje však avizujú, že v prípade, ak sa človek nachádza na území krajiny, ktorej štátne občianstvo požíva, nemá možnosť žiadať o konzulárnu či inú formu diplomatickej pomoci.⁵⁹

3.2 Nazanin Zaghari-Ratcliffe

Nazanin Zaghari-Ratcliffe je britsko-iránska občianka, ktorej zadržanie a odsúdenie v Iránskej islamskej republike spustilo medzinárodnú diskusiu o dodržiavaní práv zadržovaných väzňov a efektívite diplomatickej ochrany v právnych sporoch, kedy si vnútroštátne legislatívy odporujú v sporných bodoch, čo následne zapríčiňuje komplikácie pre samotný výkon diplomatickej ochrany.

3.2.1 Osobný život pre zatknutím

Nazanin Zaghari-Ratcliffe sa narodila 16. septembra 1978 v Iránskej islamskej republike a podľa platného práva definovaného v Iránskom občianskom zákonníku nadobudla právoplatné iránske štátne občianstvo. Do roku 2007 študovala a následne pracovne pôsobila vo Svetovej zdravotníckej organizácii, v Červenom kríži a Japonskej

⁵⁷ Sekcia 2, subsekcia 1, odstavce 1-3 Zákona o britskej štátnej príslušnosti

⁵⁸ Zákon o britskej štátnej príslušnosti, 1981. Dostupný na: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1981/61>

⁵⁹ Dual nationality [online]. Government of the United Kingdom, [cit. 2020-12-08]. Dostupné na: <https://www.gov.uk/dual-citizenship>

agentúre pre medzinárodnú spoluprácu. Následne sa presťahovala do Spojeného kráľovstva, kde sa profesne angažovala ako charitatívna pracovníčka vo viacerých spoločnostiach, pričom jej primárne zameranie bol manažment žurnalistických kurzov v zahraničí⁶⁰ a venovala sa získavaniu zdrojov a sponzorov pre zahraničné misie. Počas svojho pobytu v Londýne sa zoznámila so svojim súčasným manželom Richardom Ratcliffom. Do podania žiadosti o udelenie statusu štátneho príslušníka pôsobila na území na základe manželských víz, následne sa uchádzala o občianstvo, podrobila sa procesu naturalizácie a bolo jej následne 11. marca 2013 udelené britské občianstvo. Nazanin si naďalej ponechala aj iránske občianstvo, keďže podľa platnej právnej normy nie je naturalizácia podmienená vzdaním sa predchádzajúcej príslušnosti. Zo statusu iránskej občianky jej vyplývali aj výhody pri cestovaní do krajiny za účelom pravidelných návštev rodiny žijúcej na štátnom území Iránu. Manželia Nazanin a Richard Ratcliffe mali spoločnú dcéru Gabriellu, ktorá sa narodila 11. júna 2014 a na základe princípu *ius sanguinis* nadobudla narodením britskú štátnu príslušnosť. V období jej narodenia totiž iránsky občiansky zákonník nepovoľoval možnosť prechodu občianstva na dieťa, ak išlo o matku s takýmto statusom. Svoje občianstvo mohol na dieťa automaticky preniesť len mužský člen spoločnosti.⁶¹

3.2.2 *Zatknutie a procesy vo vyšetrovaní*

Nazanin Zaghari-Ratcliffe bola pozbavená cestovných dokladov a zadržaná pri návrate do Spojeného kráľovstva 3. apríla 2016 na letisku Khomeini v Teheráne. Keďže návštevu rodiny absolvovala v doprovide svojej maloletej dcéry, tá jej bola na letisku odobraná a umiestnená na nevyhnutný čas do starostlivosti jej príbuzných žijúcich v Teheráne. Samotná Nazanin bola bez udania dôvodu jednotkou Revolučnej hliadky zatknutá a prevezená na neznáme miesto na vypočutie. Počas vypočutia bola konfrontovaná s otázkami týkajúcimi sa jej súkromia a pracovnej náplne. Vyšetrovatel' požadoval sprístupnenie osobnej a pracovnej mailovej adresy, rovnako heslá k sociálnym sieťam.⁶²

⁶⁰ Spoločnosť, v ktorej pracovala, nevidovala žiadne kurzy v Iráne.

⁶¹ DUGARD, John – EATWELL, Tatyana – MACDONALD, Alison. Legal opinion I : Violations of International Human Rights Obligation by the Islamic Republic of Iran [online]. Redress, 2017, s. 2. [cit. 2021-01-03]. Dostupné na: <https://redress.org/news/uk-charity-worker-trapped-in-iran-must-be-placed-under-uk-diplomatic-protection/>

⁶² DUGARD, John – EATWELL, Tatyana – MACDONALD, Alison. Legal opinion I : Violations of International Human Rights Obligation by the Islamic Republic of Iran [online]. Redress, 2017, s. 3. [cit. 2021-

Nasledujúci deň jej bol predložený dokument, v ktorom sa dozvedela dôvod svojho zadržania. Nazanin Zaghari-Ratcliffe obvinili z ohrozovania národnej bezpečnosti, ďalšie detaily ani presný popis trestných činov, z ktorých bola obvinená, nemala k dispozícii. Počas týchto dní nemala možnosť kontaktovať svojich rodinných príslušníkov v Teheráne a ani manžela, ktorí doposiaľ nemali relevantné informácie o mieste jej aktuálneho pobytu a ani povahe skutku, pre ktorý bola zatknutá. Frekvencia návštev rodinných príslušníkov sa rôznila podľa rozhodnutia orgánov verejnej moci a vyšetrovateľov. Počas prvých 40 dní od svojho zadržania nemala žiadny kontakt s rodinou ani okolitým svetom, bol jej zabránený prístup k telefonátom či tlači. Aj po povolení pravidelných návštev boli tieto konfrontované s viacerými komplikáciami, predchádzalo im dlhé čakanie či prehliadky rodinných príslušníkov.⁶³ Návštevy a telefonáty boli využívané ako prostriedok trestu alebo odmeny za spoluprácu Nazanin s vyšetrovateľmi.

Počas svojho pobytu vo väzení bola zadržovaná v malej hygienicky nevyhovujúcej miestnosti. Nenachádzalo sa tu žiadne okno, ktoré by predstavovalo zdroj čerstvého vzduchu či prirodzeného denného svetla. Mala prístup k pitnej vode len trikrát denne a von z cely sa dostala len v prípade transferu do vyšetrovacej miestnosti. Po následnom presune do väznice Sepah jej umožnili dvakrát denne sa prechádzať na 30 minút, pričom počas celého procesu mala na očiach šatku alebo iný prostriedok na prekrytie zraku. Telefonáty rodine boli značne obmedzené. Ak jej nejaký umožnili, vykonávali sa len v prítomnosti vyšetrovateľa, ktorý kontroloval témy jej rozhovoru.

Ďalším znepokojujúcim aspektom bol jej zdravotný stav, ktorý sa dôsledkom nevhodného zaobchádzania a životných podmienok značne zhoršil. V dôsledku nevyhovujúcej nedostatočne nutrične vyváženej stravy trpela podvýživou. Kvôli zdraviu škodlivým podmienkam podstúpila protest, kedy prestala prijímať akúkoľvek stravu, čo ukončila až na naliehanie jej matky pri návšteve s dcérou Gabriellou. Z dôvodu malých tmavých priestorov, v ktorých bola držaná počas vyšetrovania, začala trpieť viacerými

01-03]. Dostupné na: <https://redress.org/news/uk-charity-worker-trapped-in-iran-must-be-placed-under-uk-diplomatic-protection/>

⁶³ Opinion No. 28/2016 concerning Nazanin Zaghari-Ratcliffe (Islamic Republic of Iran) [online]. Human Rights Council: Working Group on Arbitrary Detention, 2016, s. 3. [cit. 2020-12-29]. Dostupné na: https://ap.ohchr.org/documents/dpage_e.aspx?si=A/HRC/WGAD/2016/28

prejavmi psychických chorôb, sťažovala sa na depresie, búšenie srdca, nespavosť, stavy úzkosti či samovražedné sklony. Jej dlhodobé problémy s krčnou chrbticou sa vzhľadom na podmienky, v ktorých bola zadržovaná, zhoršili najmä v dôsledku spania na zemi, keďže jej v cele nebolo zabezpečené lôžko. Tieto komplikácie vyústili až do momentov, kedy mala znehybnenú právu hornú končatinu.⁶⁴

Od momentu svojho zatknutia sa Nazanin Zaghari-Ratcliffe dožadovala kontaktu s príslušným konzulárnym úradom Spojeného kráľovstva, prostredníctvom ktorého by mohla konzultovať ďalšie právne kroky súvisiace s jej vyšetrovaním a žiadať jeho intervenciu. Priamy kontakt jej však bol niekoľkonásobne zamietnutý. Prípacom sa začali zaoberať aj britské inštitúcie, samotný minister zahraničných vecí aj premiér boli so situáciou oboznámení a z ich stanovísk vyplývala angažovanosť úradov pri riešení tohto sporu. Vláda požadovala prístup konzulárneho pracovníka k zadržanej osobe, rovnako reagovali aj v prípade zhoršujúceho sa zdravotného stavu, kedy sa dôrazným spôsobom domáhali konzultácie odborného lekára v tejto záležitosti.

Počas vyšetrovania podstúpila viacero výsluchov, cieľom ktorých bolo získať priznanie. Bola totiž obvinená z ohrozenia národnej bezpečnosti, ktorej sa mala dopustiť špionážou údajne vykonávanou pre jej zamestnávateľa a britský parlament. Metódy vyšetrovania boli nehumánne, využívali rôzne formy psychického nátlaku najmä vo vzťahu k jej vtedy dvojročnej dcére Gabrielle a manželovi. Nazanin Zaghari-Ratcliffe sa aj napriek tomuto konaniu nikdy ku skutku nedoznala. Sporným bodom prípadu zostáva aj prístup k právnenému zastúpeniu. V prvotnej fáze vyšetrovania jej nebol pridelený právny zástupca, jeho prítomnosť na výsluchoch bola rázne úradmi zamietnutá. Konzultácia s právnym zástupcom prebehla prvýkrát 3 dni pred konaním súdneho pojednávania po dobu 45 minút za neustálej prítomnosti vyšetrovateľa.⁶⁵

⁶⁴ DUGARD, John – EATWELL, Tatyana – MACDONALD, Alison. Legal opinion I : Violations of International Human Rights Obligation by the Islamic Republic of Iran [online]. Redress, 2017, s. 5. [cit. 2021-01-03]. Dostupné na: <https://redress.org/news/uk-charity-worker-trapped-in-iran-must-be-placed-under-uk-diplomatic-protection/>

⁶⁵ Opinion No. 28/2016 concerning Nazanin Zaghari-Ratcliffe (Islamic Republic of Iran) [online]. Human Rights Council: Working Group on Arbitrary Detention, 2016, s. 4. [cit. 2020-12-29]. Dostupné na: https://ap.ohchr.org/documents/dpage_e.aspx?si=A/HRC/WGAD/2016/28

3.2.3 *Súdne konanie a odvolanie*

Súdne pojednávanie prebiehalo rovnako neštandardne a z rozpore s uznávanými normami ako aj samotné vyšetrovanie. Pojednávanie bolo naplánované na 14. augusta 2016 pred Revolučným súdom Iránskej islamskej republiky a samosudcom bol v tomto prípade Abolghasem Salavati. Ten je vedený na európskom sankčnom zozname, bol sudcom vo viacerých sporoch s novinármi, predstaviteľmi opozície, ľudsko-právnymi aktivistami či členmi etnických a náboženských minoritných skupín, ktorí obdržali vysoké tresty v rozpore s ustanoveniami o prezumpcií nevinoty či nezaujatosti a nediskriminácie.⁶⁶ Súdne pojednávanie trvalo dve a pol hodiny, pričom obhajobe ani samotnej obžalovanej nebol daný dostatočný priestor na vykonanie obhajoby. Právny zástupca nemal dostatok času na dôkladné oboznámenie sa so všetkými aspektmi prípadu a počas samotného pojednávania mu bolo vyhradených päť minút. Nazanin nedostala možnosť vyjadriť sa priamo pred súdom, počas pojednávania jej sudca kládol otázky, na ktoré mala odpovedať písomne a tieto odpovede boli následne deň po uskutočnení procesu doručené súdu prostredníctvom jej právneho zástupcu.

Počas trvania pojednávania čelila obvineniam zo spolupráce so zahraničnými médiami podporovanými parlamentom Spojeného kráľovstva, ktorých cieľom bolo oslabenia postavenia súčasnej vlády v Iránskej islamskej republike. Rovnako čelila obvineniam z participácie na iránskych protivládnych protestoch, ktoré sa konali v krajine počas jej neprítomnosti v roku 2009. Odsudzujúci rozsudok bol vyhlásený 6. septembra 2016, ktorým súd uznal obžalovanú vinnou v trestnom čine špionáže a odsúdil ju na trest odňatia slobody v lehote 5 rokov. Následne vznesené odvolanie bolo prejednávané Odvolacím súdom 7. januára 2017, ktorý rozsudok prvostupňového súdu potvrdil a rovnako potvrdil aj trest s päťročnou dĺžkou trvania.

⁶⁶DEGHAN, Saeed Kamali. British-Iranian woman held in Iran appears in court for first time [online]. The Guardian, 2016 [cit.2020-12-30]. Dostupné na: <https://www.theguardian.com/world/2016/aug/02/british-iranian-woman-nazanin-zaghari-ratcliffe-held-iran-appears-court>

3.2.4 *Následný vývoj sporu*

Richard Ratcliffe spolu s organizáciou Redress spustili širokú kampaň bojujúcu za jej prepustenie a návrat do Spojeného kráľovstva spolu s ich maloletou dcérou. Aktivizovala sa veľká skupina ľudí, ktorá začala vyvíjať spoločenský tlak na britskú administratívu vyžadujúc prijatie záväzného stanoviska, ktorým by Veľká Británia odsúdila konanie iránskych predstaviteľov ozbrojených síl a sústavné porušovanie základných ľudských práv a slobôd. Rovnako spustili aj petíciu za prepustenie Nazanin Zaghari-Ratcliffe z väznice v Teheráne, ktorú doposiaľ podpísalo takmer 3,5 milióna ľudí.⁶⁷

Vtedajší minister zahraničia Boris Johnson sa vyjadril, že Nazanin „jednoducho učila ľudí žurnalistike“.⁶⁸ Takéto tvrdenie prinieslo však väčšiu mieru pochybností zo strany Iránu a vlnu kritiky britskej verejnosti a predstaviteľov štátu, keďže podľa jej manžela aj zamestnávateľa cestovala do krajiny za účelom rodinnej návštevy. Samotný zamestnávateľ vydal v tejto veci jasné stanovisko, v ktorom sa uvádzalo, že sa striktno jednalo o súkromnú cestu a jej prítomnosť v Iráne v roku 2016 nemala nič spoločné s prácou, ktorú za normálnych okolností vykonávala. V októbri 2017 bola Nazanin informovaná o opätovnom otvorení prípadu, keďže boli proti nej vznesené ďalšie tri obvinenia, o ktorých príčine a povahe nebola informovaná. Súhrnná výška trestu za tieto obvinenia sa pohybuje až na hranici 16 rokov odňatia slobody. V novembri 2017 prenikla na verejnosť informácia o stanovenom dátume ďalšieho súdneho pojednávania. 10. decembra 2017 bolo naplánované súdne jednanie zaoberajúce sa trestným skutkom šírenia propagandy, ktorej sa mala Nazanin Zaghari-Ratcliffe dopustiť počas svojho pobytu v Iráne. Britská vláda už v tomto momente zvažovala kroky vedúce k zabezpečeniu vhodných podmienok zaobchádzania so svojou občiankou a ako nástroj bol spomenutý aj inštitút diplomatickej ochrany.⁶⁹

⁶⁷ Free Nazanin Ratcliffe [online]. 2016, [cit. 2020-11-03]. Dostupné na: <https://www.change.org/p/free-nazanin-ratcliffe>

⁶⁸ DEGHAN, Saeed Kamali. Boris Johnson ‘mistake’ could harm case for Nazanin Zaghari-Ratcliffe, say family [online]. The Guardian, 2017 [cit.2021-01-02]. Dostupné na: <https://www.theguardian.com/politics/2017/nov/06/boris-johnson-mistake-could-harm-case-for-nazanin-zaghari-ratcliffe-say-family>

⁶⁹ SIDDIQUE, Haroon – RAWLINSON, Kevin. Iran sets court date for jailed Briton Nazanin Zaghari-Ratcliffe [online]. The Guardian, 2017 [cit.2021-01-02]. Dostupné na: <https://www.theguardian.com/news/2017/nov/23/iran-sets-court-date-for-jailed-briton-nazanin-zaghari-ratcliffe>

V súvislosti s rastúcim záujmom o tento prípad sa v decembri uskutočnila zahraničná návšteva britského ministra zahraničia v Iráne, počas ktorej sa stretol s poprednými predstaviteľmi štátu pri prejednávaní vzájomných diplomatických vzťahov, statusu dvojitého občianstva a oslobodenia britských občanov, ktorí boli nelegálne zadržávaní a perzekvovaní. Vzhľadom na prebiehajúcu návštevu bolo pojednávanie s Nazanin Zaghari-Ratcliffe preložené, dátum ani písomné odôvodnenie však nikdy doručené nebolo. Oficiálna návšteva, zameraná prevažne na stav britsko-iránskych vzťahov a ich progres, neprinesla žiadne významné úspechy v otázkach oslobodenia britsko-iránskych občanov zadržávaných v Iráne. Vo februári 2018 bolo vznesené oficiálne stanovisko iránskych súdov, ktoré ukončilo pojednávanie vo veci šírenia propagandy. Nehumánne praktiky autorít sprevádzali aj nasledujúce obdobie počas výkonu päťročného trestu. Jednalo sa najmä o jej krátkodobé prepustenie v lete 2018, kedy jej bol umožnený návrat do rodičovského domova a opätovné stretnutie sa s dcérou v dĺžke 3 dní. Autority využívali rôzne nástroje negatívne pôsobiace na psychiku odsúdenej, ktorá tieto útoky znášala veľmi ťažko a dlhodobým pôsobením na nej zanechávali následky vo forme depresii či insomnie. Po návrate do väzenskej cely jej stres spôsobil kolaps organizmu, ktorý si následne vyžiadal hospitalizáciu a psychiatrické konzultácie.

Situácia sa naďalej skomplikovala v lete v roku 2018, kedy svoju rezignáciu z úradu ministra zahraničia doručil Boris Johnson a na jeho miesto nastúpil nový predstaviteľ Jeremy Hunt. Žiadosť o diplomatickú ochranu, ktorá bola síce doručená, no doposiaľ k nej administratíva nezaujala postoj, sa stala nulitou a bolo potrebné pripraviť novú adresovanú novému vedeniu štátnej inštitúcie. Celý proces sa týmto krokom predĺžil. Nový minister zahraničia sa verejne zaručil, že podstúpi všetky dostupné kroky na ochranu britskej občianky v zahraničí a návrat maloletej dcéry do krajiny, príslušníčkou ktorej sa narodením stala.⁷⁰ Po nástupe do úradu sa nový minister zahraničia Jeremy Hunt stretol s Richardom Ratcliffom, manželom väznenej Nazanin, a prisľúbil mu plnú súčinnosť pri riešení situácie týkajúcej sa svojvoľného zadržávania jeho manželky a dcéry v Iránskej islamskej republike. V súvislosti s tým sa uskutočnila aj jeho prvá zahraničná návšteva v Iráne, ktorej hlavným

⁷⁰ DEGHAN, Saeed Kamali. Johnson resignation complicated Zaghari-Ratcliffe case [online]. The Guardian, 2018 [cit.2021-01-05]. Dostupné na: <https://www.theguardian.com/news/2018/jul/10/boris-johnson-resignation-complicates-nazanin-zaghari-ratcliffe-case>

cieľom bolo prednesenie žiadosti o neodkladné prepustenie britsko-iránskych bipolitov zadržovaných v Iráne a ukončenie sporov plynúcich z minulých obchodných stykov či iránskeho jadrového programu, ktorý Spojené kráľovstvo, aj napriek vypovedaniu zo strany Spojených štátov amerických, naďalej podporovalo.⁷¹

V súvislosti s nelegálnym zadržávaním britsko-iránskych občanov vydal Britský zahraničný úrad bezprecedentné naliehavé odporúčanie žiadajúce osoby s rovnakou štátnou príslušnosťou o zváženie návštevy Iránskej islamskej republiky, pokiaľ nejde o neodkladnú záležitosť. Ako dôvod bolo uvedené znemožnenie prístupu ku konzulárnym službám zo strany iránskych predstaviteľov, keďže vzhľadom na Iránsky občiansky zákonník krajina neuznáva inštitút viacnásobného štátneho občianstva. Vzhľadom na túto skutočnosť je každý zásah zo strany Spojeného kráľovstva považovaný za zásah do vnútorných záležitostí štátu a intervencie v tejto oblasti sú rázne zamietnuté.⁷²

V januári 2019 bola verejnosti prostredníctvom Richarda Ratcliffa sprostredkovaná informácia, že Nazanin Zaghari-Ratcliffe ohlásila začiatok trojdňovej hladovky. Jej účelom bolo najmä upriamiť pozornosť na nevyhovujúce zdravotnú starostlivosť či skôr na odmietnutie prístupu ku špecialistom v súvislosti s jej zhoršujúcim sa zdravotným stavom. Tento štrajk pôvodne naplánovala od 14. do 16.1.2019. Zdravotné komplikácie súviseli s nálezom cysty v prsníku, neurologickými problémami s krčnou chrbticou a z nej prameniaca čiastočnou paralýzou horných a dolných končatín tela a zlým psychickým stavom, v ktorom sa počas svojho pobytu vo väzení nachádzala. Ešte pred začiatkom plánovaného protestu bol Nazanin, zo strany iránskych úradov, zabránený kontakt s manželom aj okolitým svetom mimo väznice. Nazanin tak vyjadrila obavu, že v prípade neúspešného pokusu jej môže byť zabránený kontakt so štvorročnou dcérou Gabrielou, ktorá doposiaľ, od doby jej zatknutia, prebývala v dome starých rodičov. Jej pretrvávajúci pobyt

⁷¹ WINTOUR, Patrick. Hunt in Iran to appeal for release of Zaghari-Ratcliffe [online]. The Guardian, 2018 [cit.2021-01-10]. Dostupné na: <https://www.theguardian.com/news/2018/nov/19/jeremy-hunt-nazanin-zaghari-ratcliffe-iran>

⁷² WINTOUR, Patrick. Foreign Office warns dual nationals not to go to Iran [online]. The Guardian, 2018 [cit.2021-01-06]. Dostupné na: <https://www.theguardian.com/world/2018/sep/19/foreign-office-warns-uk-iranian-dual-nationals-not-to-go-to-iran-nazanin-zaghari-ratcliffe>

v krajine bol jedinou možnosťou, ako mohla tráviť čas so svojou matkou aspoň počas sporadických návštev vo väznici.⁷³

Čiastočný pokrok v prípade nastal 7. marca 2019, kedy bola, na základe rozhodnutia Ministerstva zahraničia, Nazanin Zaghari-Ratcliffe udelená diplomatická ochrana.⁷⁴ Z vyjadrení vládneho reprezentanta vyplývala východisková neľahká situácia pri rozhodovaní o udelení takéhoto statusu, ktorý dodáva prípadu novú, doposiaľ bezprecedentnú povahu v britsko-iránskych vzťahoch.⁷⁵ Garantovaním diplomatickej ochrany sa spor medzi Nazanin a Iránskou islamskou republikou dostáva na medzinárodnú úroveň. To môže mať za následok odvetné opatrenia či zhoršenie diplomatických vzťahov medzi spornými krajinami. Udelením diplomatickej ochrany fakticky Spojené kráľovstvo deklaruje postoj, že ublížením jeho štátnej občanke vzniká aj ujma štátu samotnému, ktorý má nárok žiadať náhradu využitím dostupných mierových prostriedkov urovnávania medzinárodných konfliktov. Spojené kráľovstvo založilo svoje rozhodovanie na faktických argumentoch o nevyhovujúcej dostupnosti zdravotných vyšetrení a medikamentózných prostriedkov, porušovaní pravidiel počas zatknutia a následného vyšetrovania podozrivej či pretrvávajúcich praktikách porušujúcich základné ľudské práva a slobody Nazanin Zaghari-Ratcliffe.

V nadväznosti na jednostranné vyhlásenie Spojeného kráľovstva o udelení diplomatickej ochrany svojej občanke Nazanin Zaghari-Ratcliffe bol prednesený aj postoj iránskej strany vyjadrujúci absolútne zamietnutie obdobného konania. Z pohľadu Iránskej islamskej republiky je takéto konanie nulitné, keďže Občiansky kódex Iránskej islamskej republiky nerozoznáva inštitút bipoilitizmus, resp. viacnásobného štátneho občianstva. Podmienkou pre udelenie a výkon diplomatickej ochrany je právoplatná štátna príslušnosť,

⁷³ FERGUSON, Donna. Nazanin Zaghari-Ratcliffe 'fearful' as she prepares for Iran jail hunger strike [online]. The Guardian, 2019 [cit.2021-01-11]. Dostupné na: <https://www.theguardian.com/news/2019/jan/13/nazanin-zaghari-ratcliffe-hunger-strike-iran>

⁷⁴ Foreign & Commonwealth Office. Foreign Secretary affords Nazanin Zaghari-Ratcliffe diplomatic protection [online]. Press release, 2019 [cit.2021-01-11]. Dostupné na: <https://www.gov.uk/government/news/foreign-secretary-affords-nazanin-zaghari-ratcliffe-diplomatic-protection>

⁷⁵ WINTOUR, Patrick. Foreign Office grants Zaghari-Ratcliffe diplomatic protection [online]. The Guardian, 2019 [cit.2021-01-11]. Dostupné na: <https://www.theguardian.com/news/2019/mar/07/foreign-office-grants-nazanin-zaghari-radcliffe-diplomatic-protection>

ktorú podľa iránskeho práva získala Nazanin Zaghari-Ratcliffe narodením a nasledujúce zväzky s iným štátnym aparátom nie sú, na základe tohto argumentu, platné.⁷⁶

V októbri 2019 bol umožnený návrat Gabrielly do Spojeného kráľovstva, kde mala začať povinnú školskú dochádzku. Jej odchod z krajiny bol zároveň znemožnením čiastočného fyzického kontaktu, ktorý s matkou mala. V súvislosti s odchodom jej dcéry napísala Nazanin list, zverejnený Centrom pre ľudské práva v Iráne, v ktorom popísala svoj súčasný stav. Jednoznačne sa postavila do roly rukojemníka nedoriešeného sporu, ktorý medzi Iránom a Veľkou Britániou začal už v roku 1979. Hoci obe sporové strany popierajú význam spomínaného sporu ako zdroja súčasnej vyhrotenej situácie ohľadom britsko-iránskych štátnych príslušníkov, Spojené kráľovstvo zároveň obvinilo Irán z väznenia spomínaných osôb ako prostriedkov na vyjednávanie ústupkov z ich strany.⁷⁷

Začiatkom roka 2020 mala Nazanin Zaghari-Ratcliffe zhoršený zdravotný stav, vysokú horúčku a iné telesné príznaky spájané s výskytom vírusu COVID-19. Vo väznici Evin nachádzajúcej sa v hlavnom meste Iránu, Teheráne, bolo odhalené minimálne jedno úmrtie spôsobené nákazou koronavírusom a ďalšie prípady väzňov so zdravotnými komplikáciami. Aj napriek špecifickým príznakom bolo Nazanin odmietnuté pretestovanie a poskytnutie následnej lekárskej starostlivosti. Jej rodina v súčinnosti s predstaviteľmi britskej administratívy vyvinuli tlak na iránske úrady na jej dočasné prepustenie, keďže ďalší pobyt vo väzení, vzhľadom na zvýšené riziko prenosu COVID-19, predstavoval závažné bezpečnostné riziko. V súvislosti s nevyhovujúcou epidemiologickou situáciou a rizikom šírenia nákazy bolo na jar 2020 prepustených viac ako 85 000 väzňov, ktorých tresty dosahovali dĺžku odňatia slobody vo výmere 5 rokov a menej, do domáceho väzenia, pričom ich pohyb bol limitovaný elektronickým náramkom. Do tejto skupiny zaradili aj Nazanin Zaghari-Ratcliffe, ktorá bola umiestená do domova svojich rodičov, kde mala prečkať vopred

⁷⁶ WINTOUR, Patrick. Iran rejects UK claim of diplomatic status for Zaghari-Ratcliffe [online]. The Guardian, 2019 [cit.2021-01-13]. Dostupné na: <https://www.theguardian.com/news/2019/mar/08/iran-rejects-uk-grant-of-diplomatic-status-to-zaghari-ratcliffe>

⁷⁷ WINTOUR, Patrick. Nazanin Zaghari-Ratcliffe's daughter to attend school in UK [online]. The Guardian, 2019 [cit.2021-01-14]. Dostupné na: <https://www.theguardian.com/news/2019/oct/04/nazanin-zaghari-ratcliffe-daughter-to-return-to-uk>

nešpecifikované časové obdobie do návratu do väznice, kde mala stráviť zvyšné mesiace svojho päťročného trestu.⁷⁸

Začiatkom septembra bol právnenému zástupcovi poškodenej Nazanin Zaghari-Ratcliffe doručený otvorený list od predstaviťa súčasného kabinetu, ministra obrany Bena Wallacea, v ktorom vyjadril svoj názor na nelegálnu povahu právneho sporu a historicky prvýkrát deklaroval existenciu dlhu voči Iránskej islamskej republike, rovnako ako na urgentnú potrebu urovnania tohto záväzku. V obdobnom čase boli uverejnené správy o vznesení dodatočných obvinení voči Nazanin Zaghari-Ratcliffe, o konkrétnom znení spáchaných skutkov nebola opätovne oficiálne informovaná.⁷⁹ Doposiaľ však neboli prijaté žiadne opatrenia zo strany Iránskej islamskej republiky, ktorými by nariadili jej opätovný návrat do väznice Evin v Teheráne. Na vývoj situácie reflektoval aj bývalý minister zahraničia Jeremy Hunt, ktorý úrad reprezentoval v predchádzajúcom kabinete. Práve počas jeho funkčného obdobia bolo vyhovené žiadosti o udelenie diplomatickej ochrany, ktorej hlavným cieľom bolo symbolické vyjadrenie urgentnosti a významu daného prípadu. Jeho kritika bola dôsledkom listu adresovanému advokátovi Nazanin od riaditeľky konzulárneho oddelenia, ktoré je súčasťou Ministerstva zahraničia. V ňom deklarovala, že Spojené kráľovstvo nemá voči občanom zadržávaným v zahraničí žiadne zákonné povinnosti. Hunt označil toto vyjadrenie za neprípustné a vyjadril znepokojenie nad neefektivitou riešenia sporu s Iránskou islamskou republikou. Rovnako ako prvý bývalý predstaviteľ konzervatívneho kabinetu deklaroval potrebu hľadania spôsobov, ako britský dlh Iránskej republike splatiť a vyriešiť situáciu s tromi občanmi Spojeného kráľovstva zadržávanými na území Iránskej islamskej republiky.⁸⁰

⁷⁸ PROCTOR, Kate – WINTOUR, Patrick. Nazanin Zaghari-Ratcliffe freed temporarily from Iranian prison [online]. The Guardian, 2019 [cit.2021-01-11]. Dostupné na: <https://www.theguardian.com/news/2020/mar/17/nazanin-zaghari-ratcliffe-freed-temporarily-from-iranian-prison>

⁷⁹ WINTOUR, Patrick. Nazanin Zaghari-Ratcliffe faces new charge, Iranian media report [online]. The Guardian, 2020 [cit.2021-01-27]. Dostupné na: <https://www.theguardian.com/news/2020/sep/08/nazanin-zaghari-ratcliffe-faces-new-charge-iranian-media-reports>

⁸⁰ WINTOUR, Patrick. Zaghari-Ratcliffe: UK 'starting to look weak' over failure to protect citizens, says Hunt [online]. The Guardian, 2020 [cit.2021-01-29]. Dostupné na: <https://www.theguardian.com/news/2020/dec/29/zaghari-ratcliffe-uk-starting-to-look-weak-over-failure-to-protect-citizens-says-jeremy-hunt>

4 Právne náležitosti a aktuálny stav skúmanej problematiky

4.1 Udelenie diplomatickej ochrany

Vychádzajúc z teoretickej časti je možné tvrdiť, že diplomatická ochrana je inštitút medzinárodného práva verejného, ktorá zabezpečuje ochranu jednotlivca⁸¹ vystupujúceho ako príslušníka jednej sporovej strany vo vzťahu k inému štátu, ktorý je zdrojom vzniku škody alebo porušenia práva. Toto právo prislúcha každému členovi medzinárodného spoločenstva, vzhľadom na jeho povahu sa však jedná len o voluntaristický úkon podliehajúci vôli ochrana zabezpečiť a podniknúť príslušné kroky smerujúce k zjednaniu nápravy. Keďže sa jedná o pomerne invazívny krok, ktorého výkon môže viesť ku komplikáciám vzťahov medzi štátmi samotnými, musí každý štát vopred zvážiť vážnosť situácie, ktorá porušením práv jeho príslušníka nastala, a aj konsekvencie plynúce z obdobného konania. Až na základe riadneho prešetrenia samotného prípadu môže štát kvalifikovane rozhodnúť o udelení diplomatickej ochrany.

Z pohľadu medzinárodného práva v súčasnom systéme neexistuje právna norma, ktorá by priamo upravovala výkon diplomatickej ochrany. Súdna prax Medzinárodného súdneho dvora slúži ako sekundárny prameň práva. Rovnako na pôde Komisie pre medzinárodné právo vznikol samostatný splnomocnenec pre diplomatickú ochranu, ktorého úlohou je skúmať pridelenú problematiku a predkladať legislatívne návrhy, ktoré by sa následne po schválení komisiou pretavili do medzinárodnoprávnej úpravy. Súčasná podoba prijatého legislatívneho návrhu sa nazýva Návrh článkov o diplomatickej ochrane.⁸² Z tohto dokumentu budeme vychádzať aj pri posudzovaní právneho statusu udelenia diplomatickej ochrany britsko-iránskej občianke Nazanin Zaghari-Ratcliffe, ktorá jej bola udelená 8. marca 2019 Spojeným kráľovstvom na základe predloženej žiadosti.⁸³

⁸¹ Bez rozdielu, či sa jedná o fyzickú alebo právnickú osobu

⁸² Draft Articles on Diplomatic Protection with Commentaries. In Yearbook of the International Law Commission, 2006, Vol. 2, No. 2, 26-55 s. [cit. 2021-02-23]. Dostupné na internete: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_8_2006.pdf

⁸³ Foreign & Commonwealth Office. Foreign Secretary affords Nazanin Zaghari-Ratcliffe diplomatic protection [online]. Press release, 2019 [cit.2021-03-11]. Dostupné na: <https://www.gov.uk/government/news/foreign-secretary-affords-nazanin-zaghari-ratcliffe-diplomatic-protection>

Tento sporový prípad má však jedno špecifikum, ktoré bolo opomenuté aj pri tvorbe Návrhu článkov o diplomatickej ochrane, čím dochádza k právne bezprecedentnej situácii či právnemu vákuu. Nazanin Zaghari-Ratcliffe nadobudla iránske občianstvo na základe *ius sanguinis* narodením podľa Občianskeho zákonníka Iránskej islamskej republiky z roku 1928. Po následnom presídlení, uzatvorení manželského zväzku s príslušníkom Spojeného kráľovstva a splnení všetkých obligatórnych podmienok sa zároveň stala aj britskou občiankou, pričom nedošlo k zániku pôvodného zväzku vo vzťahu k Iránu. Z pohľadu medzinárodného práva sa preto klasifikuje ako osoba s viacnásobnou štátnou príslušnosťou. Právna úprava Iránu však existenciu statusu viacnásobného štátneho občianstva nerozoznáva a formálne neuznáva platnosť britského štátneho občianstva, ktoré je obligatórnou súčasťou diplomatickej ochrany.⁸⁴ Tým pádom je akýkoľvek zásah vykonaný v prospech Nazanin Zaghari-Ratcliffe zo strany Veľkej Británie Iránom považovaný za zasahovanie do vnútorných záležitostí zvrchovaného štátu, čo je v rozpore so základnou zásadou Organizácie spojených národov⁸⁵, ktorej členskými krajinami sú obe sporové strany. Abstrahujúc od tejto skutočnosti boli zo strany Spojeného kráľovstva podniknuté viaceré konzulárne a diplomatické kroky spojené s prepustením poškodenej vzhľadom na protiprávne zaobchádzanie či absenciu reálnych dôkazov o skutku, pre ktorý bola zatknutá, prešetrovaná a následne odsúdená na nepodmienečný trest odňatia slobody vo výmere 5 rokov. Toto konanie však doposiaľ nevedlo k prepusteniu ani jej repatriácii do Spojeného kráľovstva, čo ho viedlo k udeleniu diplomatickej ochrany po preskúmaní všetkých právnych aj morálnych aspektov sporu. Týmto aktom sa Spojené kráľovstvo oficiálne deklarovalo ako zástupca Nazanin Zaghari-Ratcliffe v spore s Iránskou islamskou republikou.

Súdna prax vyvinula tri základné podmienky, ktoré sú posudzované a záväzné pre výkon diplomatickej ochrany z pohľadu Medzinárodného súdneho dvora. Sú nimi štátna príslušnosť, zásada čistých rúk a vyčerpanie všetkých vnútorných opravných prostriedkov. Nazanin Zaghari-Ratcliffe využila svoje právo odvolať sa na rozsudok súdu, ktorý bol vynesený v septembri roku 2016. Na základe odvolania jej advokáta bola vec postúpená

⁸⁴Občiansky zákonník Iránskej islamskej republiky, 1928. Dostupný na: <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/ir/ir009en.pdf>

⁸⁵ Konkrétne s článkom 2 odstavcom 7 Charty OSN

Odvolaciemu súdu, ktorý rozsudok právoplatne potvrdil. Týmto aktom naplnila podmienku vyčerpania dostupných prostriedkov v súdnej štruktúre Iránskej islamskej republiky. Čo sa týka zásady čistých rúk, Nazanin, rovnako ako jej manžel, rodina aj samotný zamestnávateľ odmietli akékoľvek pochybnosti o účele jej cesty do Iránu, rovnako ako aj obvinenia týkajúce sa špionáže či inej protivládnej činnosti, ktorá by mala viesť k poškodeniu záujmov Iránskej islamskej republiky. Svojím konaním sa nedopustila žiadneho protiprávneho skutku, ktorého následkom by bolo jej zatknutie a následné trestne stíhanie.

Z pohľadu štátnej príslušnosti sa tu uplatňuje úprava Návrhu článkov o diplomatickej ochrane z článku 7, ktorá upravuje diplomatickú ochranu udelenú pre osobu s viacnásobnou štátnou príslušnosťou, pričom poškodená osoba je občanom oboch sporových krajín. V takom prípade sa uplatňuje pravidlo efektívnej štátnej príslušnosti, známe z prípadu *Nottebohm*. Tá, rovnako ako samotná diplomatická ochrana, nemá záväzne stanovenú formu, súčasťou Návrhu článkov o diplomatickej ochrane je len zoznam skutočností, ktoré o efektivite štátneho občianstva napovedajú. Ide o miesto pobytu, dĺžku obdobia stráveného v krajine, dátum naturalizácie, pracovno-právne vzťahy, rodinné zväzky či participácia na verejnom živote.⁸⁶ Pri skúmaní jej života pred zadržaním pri návrate do Spojeného kráľovstva je zjavné, že od svojho príchodu trávila v Spojenom kráľovstve, s výnimkou občasných návštev rodinných príslušníkov v Iráne, väčšinu času. V jej prospech pripadajú aj rodinné väzby, keďže jej manžel aj ich spoločná dcéra sú štátnymi príslušníkmi Spojeného kráľovstva. Nazanin bola zároveň zamestnankyňou vo verejnom sektore, tu odvádzala dane aj vlastnila rodinný dom v spoluvlastníckom podiely so svojím manželom. Berúc do úvahy všetky spomenuté skutočnosti je preukázateľné, že britské občianstvo bolo v čase jej zatknutia a následného vyšetrovania dominantné.⁸⁷

Právny názor o udelení diplomatickej ochrany Nazanin Zaghari-Ratcliffe vydalo aj kolégium vedené osobitným spravodajcom pre diplomatickú ochranu Johnom Dugardom. Táto skupina vo svojom stanovisku spomína rozdiely medzi využívaním konzulárnej

⁸⁶ Draft Articles on Diplomatic Protection with Commentaries. In Yearbook of the International Law Commission, 2006, Vol. 2, No. 2, s. 35. [cit. 2021-02-17]. Dostupné na internete: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_8_2006.pdf

⁸⁷ DUGARD, John – EATWELL, Tatyana – MACDONALD, Alison. Legal opinion II : Availability of Diplomatic Protection [online]. Redress, 2017, s. 7. [cit. 2021-01-30]. Dostupné na: <https://redress.org/news/uk-charity-worker-trapped-in-iran-must-be-placed-under-uk-diplomatic-protection/>

a diplomatickej ochrany. Z ich práce vyplýva, že význam konzulárnej ochrany sa prejavuje najmä v období pred samotným skutkom a následným vznikom škody, rovnako počas procesu vyšetrovania, kedy na lokálnej úrovni môže poskytovať právne poradenstvo alebo inak intervenovať v prospech obžalovanej osoby. V nasledujúcej fáze po vyčerpaní všetkých lokálnych zdrojov nápravy by preto mal byť využitý medzinárodný princíp na úrovni diplomatickej ochrany. Tento report rovnako odkazuje aj na potenciálne príčiny neoprávneného zatknutia Nazanin Zaghari-Ratcliffe, ktoré je podľa indícií dôsledkom vzájomných vzťahoch dvoch sporových štátov, a teda Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska a Iránskej islamskej republiky. Tento predpoklad preukazuje aj skutočnosť, že prípad Nazanin nie je individuálnym stíhaním britsko-iránskeho občana, ale ide o viacero z prvého pohľadu nesúvisiacich prípadov, ktoré spája práve táto vetva. Vo svojom závere vyjadruje odborná skupina kladný postoj k udeleniu diplomatickej ochrany berúc do úvahy situačné špecifiká prípadu v kontexte podmienok stanovených medzinárodným právom.⁸⁸

4.2 Medzinárodné zmluvy a pravidlá

V podkapitole budeme extenzívnejšie analyzovať občianske a politické práva, najmä v kontexte právneho sporu týkajúceho sa Nazanin Zaghari-Ratcliffe. Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska sa totiž v oficiálnom odôvodnení svojho kroku, a teda udelenia diplomatickej ochrany, odvoláva na pretrvávajúce porušovanie medzinárodného práva a rovnako osobných práv samotnej poškodenej osoby, ktorá je jeho právoplatnou občiankou. Ide najmä o opakované odmietnutie poskytnutia zdravotnej starostlivosti, no aj ďalšie úkony v rozpore s medzinárodnými zmluvami, ktorých signatárskymi štátmi sú Irán aj Spojené kráľovstvo. V tejto súvislosti sa podkapitola zaoberá analýzou Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach⁸⁹ a implikáciou na okolnosti sporového prípadu. Pri samotných okolnostiach zadržania a obdobia pred súdnym konaním budeme vychádzať, vzhľadom na špecifickosť prípadu a nedostatok informácií z daného časového obdobia,

⁸⁸ DUGARD, John – EATWELL, Tatyana – MACDONALD, Alison. Legal opinion II : Availability of Diplomatic Protection [online]. Redress, 2017, s. 9. [cit. 2021-01-30]. Dostupné na: <https://redress.org/news/uk-charity-worker-trapped-in-iran-must-be-placed-under-uk-diplomatic-protection/>

⁸⁹ International Covenant on Civil and Political Rights, ďalej ICCPR

z právneho posudku profesora Johna Dugarda a jeho kolektívu a názoru pracovnej skupiny Rady pre ľudské práva, ktorá sa zaoberá svojvoľným zadržívaním osôb. Tieto zdroje okrem právnych aspektov popisujú aj konkrétne udalosti z daného časového úseku.

Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach vznikol na pôde Organizácie spojených národov v roku 1966 a do platnosti vstúpil 23. marca 1976. Iránska islamská republika pristúpila k podpisu 4. apríla 1968 a následne ratifikovala pakt v roku 1975. Spojené kráľovstvo medzinárodný pakt podpísalo v rovnakom roku ako Irán a dokument následne ratifikovalo a uviedlo do platnosti v roku 1976. Okrem dvoch spomínaných krajín doposiaľ pakt podpísalo ďalších 72 štátov medzinárodného spoločenstva.⁹⁰ Tento dokument je dôsledkom niekoľkoročných rokovaní, ktorých cieľom bolo deklarovat' základné ľudské práva a slobody a následne efektívne kontrolovať ich dodržiavanie vo vzťahu k jednotlivými signatárskym štátom. Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach, Všeobecná deklarácia ľudských práv a Medzinárodný pakt o ekonomických, sociálnych a kultúrnych právach tvoria základný právny rámec ľudských práv a slobôd. Podpisom Medzinárodného paktu sa štáty zaviazali prijať správne, súdne a legislatívne opatrenia, prostredníctvom ktorých zabezpečia ich ochranu a účinnú nápravu v prípade ich porušenia.⁹¹

Medzi základné funkcie pracovnej skupiny pre svojvoľné zadržívanie, ktoré boli naposledy rozširované rezolúciou Rady pre ľudské práva z roku 2019, patrí prešetrovanie a získavanie informácií o konkrétnych prípadoch pozbavenia osobnej slobody v rozpore so Všeobecnou deklaráciou ľudských práv a iných medzinárodnoprávných dokumentov, alarmovať štát konajúci v rozpore s týmito pravidlami o existencii diskrepancie a žiadať nápravu vzniknutej situácie.⁹² V súlade s pravidlami oboznámila pracovná skupina Iránsku islamskú republiku o zisteniach vykonaných v prípade britsko-iránskej občianky Nazanin Zaghari-Ratcliffe, dotknutá strana však neposkytla žiadnu reakciu ani nevyvinula kroky

⁹⁰ Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach [online]. United Nations, 1976. [cit. 2021-01-30]. Dostupné na: https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-4&chapter=4&clang=_en

⁹¹ International Convent of Civil and Political Rights [online]. ACLU, 2019. [cit. 2021-01-15]. Dostupné na: <https://www.aclu.org/other/faq-covenant-civil-political-rights-iccpr?redirect=faq-covenant-civil-political-rights-iccpr>

⁹² Working Group on Arbitrary Detention [online]. Office of the High Commissioner, [cit. 2021-01-30]. Dostupné na: <https://www.ohchr.org/en/issues/detention/pages/wgadindex.aspx>

k náprave. Ako súčasť výkonu svojej funkcie prijala pracovná skupina pre svojvoľné zadržiavanie názor číslo 28/2016, ktorý bol oficiálne prijatý 23. augusta 2016.

V súvislosti so stavom svojvoľného zadržiavania rozpoznáva pracovná skupina tieto prípady:

„a) ak je zjavne nemožné odvolať sa na akýkoľvek právny základ, ktorý by odôvodňoval pozbavenie osobnej slobody (ako keď je osoba uväznená po ukončení svojho trestu alebo napriek zákonu o amnestii, ktorý sa na ňu vzťahuje (kategória I));

b) ak zbavenie slobody vyplýva z výkonu práv alebo slobôd zaručených článkami 7, 13, 14, 18, 19, 20 a 21 Všeobecnej deklarácie ľudských práv a článkami 12, 18, 19, 21, 22, 25, 26 a 27 Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach, pokiaľ ide o signatárske štáty týchto zmlúv (kategória II);

c) pri úplnom alebo čiastočnom nedodržaní príslušných medzinárodnoprávných noriem ohľadom práva na spravodlivý proces ustanoveného vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv a v príslušných medzinárodných nástrojoch akceptovaných dotknutými štátmi v takej miere, že dodáva pozbaveniu slobody svojvoľný charakter;

d) ak sú žiadatelia o azyl, prisťahovalci alebo utečenci vystavení predĺženému pobytu v administratívnej väzbe bez možnosti správneho alebo súdneho prerokovania alebo nápravy (kategória IV);

e) keď zbavenie slobody predstavuje porušenie medzinárodného práva formou diskriminácie na základe miesta narodenia, národného, etnického alebo sociálneho pôvodu, jazyka, náboženstva, ekonomického stavu, politickej alebo inej príslušnosti, pohlavia, sexuálnej orientácie, zdravotného postihnutia alebo iného postavenia, ktoré smeruje alebo môže viesť k ignorovaniu rovnosti ľudských práv.“⁹³

Z posudku komisie vyplýva zistenie týkajúce sa porušení práv a slobôd Nazanin Zaghari-Ratliffe podľa kategórie I, III a V. Rovnakú kategorizáciu využíva vo svojom

⁹³ Compilation of Deliberations [online]. Working Group on Arbitrary Detention, s. 2. [cit. 2021-01-31]. Dostupné na: <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Detention/CompilationWGADDeliberation.pdf>

právnom posudku aj profesor John Dugard s ďalšími právnymi autoritami a rozoznáva porušenia medzinárodných zásad o svojvoľnom zadržiavaní podľa kategórie I, III a V.

Prvá kategória sa zaoberá samotným odôvodnením konania, čiže zadržania a obmedzenia na osobnej slobode, z pohľadu právnej príčiny, a teda skutkov, pre ktoré je vykonaný obdobný úkon. Článok 9 odstavce 1-5 Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach deklarujú právo jedinca na ochranu osobnej bezpečnosti a ochranu pred svojvoľným zatknutím či zadržaním. V prípade zatknutia má osoba právo, podľa odstavca 2, byť oboznámená s dôvodmi tohto úkonu a obvineniami, ktorým čelí a musí byť následne predvedená pred sudcu alebo inú oprávnenú osobu, ktorá rozhodne o závažnosti obvinení a stanoví, či osoba bude alebo nebude zadržiavaná na svojej osobnej slobode až do riadneho súdneho pojednávania, ktoré vyplýva z odstavca 4.

Aplikovaním spomenutých medzinárodnoprávných noriem vyplývajúcich z medzinárodnej zmluvy ratifikovanej Iránskou islamskou republikou nachádzame rozpor medzi stavenou legislatívou a úkonmi vykonanými vo vzťahu k Nazanin. Tá bola na letisku na spiatočnej ceste do Spojeného kráľovstva so svojou maloletou dvojročnou dcérou zatknutá príslušníkmi Iránskej revolučnej stráže bez oboznámenia sa so skutkami, z ktorých bola obvinená, čím došlo k porušeniu článku 9 odstavca 2 ICCPR. K aktu zadržania došlo 3. apríla 2016, pričom v období do 15. apríla mala obvinená aj jej rodina informáciu o jej zadržaní len vo veľmi nedostatočnej a nešpecifickej miere a to takej, že jej zatknutie a následne zadržiavanie súviselo s národnou bezpečnosťou. Rovnako doposiaľ neboli Iránskou islamskou republikou zverejnené dostatočné právne argumenty, ktoré by oprávňovali konanie sprevádzajúce zatknutie poškodenej osoby. Táto povinnosť je stanovená v prvom odstavci článku 9, pričom jej porušenie implikuje svojvoľné zadržanie podľa kategórie I špecifikovanej pracovnou skupinou Komisie pre ľudské práva.

Oficiálna informácia o dôvodoch zadržiavania Nazanin Zaghari-Ratcliffe bola uverejnená Iránskou revolučnou strážou až 15. júna, a teda viac ako 2 mesiace od jej zadržania. Vo vyjadrení sa prokurátor Yadollah Movahed odvoláva na jej účasť v nelegálnom Iránskom zelenom hnutí, ktoré participovalo na protestoch v roku 2009, pričom je na základe dôkaznej situácie preukázané, že sa v období prebiehajúcich protestov nachádzala na území Spojeného kráľovstva. Tieto protesty nasledovali po udalostiach

súvisiacich s opätovnou výhrou v prezidentských voľbách Mahmúdom Ahmadínedžádom. Vlna odporu sa zdvihla v dôsledku existujúcich predpokladov, že voľby neprebehli v súlade s platným právom.⁹⁴ Podľa prokurátora sa mala Nazanin priamo angažovať v internetovej kampani, ktorú vedie Iránske zelené hnutie, a to navrhovaním a správou internetovej stránky a šírením kampane prostredníctvom masovo komunikačných prostriedkov. V období 2014-2015 došlo k masovému zatknutiu viacerých aktívnych členov tohto hnutia, no niektorí, podľa názoru prokurátora, podporovali protištátne aktivity aj zo zahraničia, čím nepriamo odkazoval na Nazanin.⁹⁵

S odstavcom 4 článku 9 Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach súvisí aj článok 14, ktorý v odstavci 1 definuje právo osoby na vypočutie pred nezávislým a nestranným súdom, ktorého rozhodnutie určuje vinu, resp. nevinu obvineného, a prípadnú trestnú sadzbu. Odstavec 3 deklaruje základné záruky, ktorých dodržanie má byť zabezpečené pre každú osobu stojacu v pozícii obvineného:

- „a) má byť bezodkladne informovaný v jazyku, ktorému rozumie, o povahe a dôvode obvinenia proti nemu;
- b) má mať dostatok času a možností na prípravu svojej obhajoby, a aby sa mohol spojiť s obhajcom podľa svojej vlastnej voľby;
- c) má byť súdený bez zbytočného odkladu;
- d) má byť súdený za svojej prítomnosti a obhajovať sa osobne alebo prostredníctvom obhajcu, ktorého si sám zvolí; má byť poučený o svojich právach a má sa mu poskytnúť právna pomoc v každom prípade, keď to záujmy spravodlivosti vyžadujú, aj bez toho, že by v takom prípade sám platil náklady, ak nemá dostatočné prostriedky na úhradu;

⁹⁴ MEMARIAN, Omid. Iran's Green Movement never went away [online]. Foreign Affairs, 2019 [cit.2021-01-17]. Dostupné na: <https://www.foreignaffairs.com/articles/iran/2019-06-14/irans-green-movement-never-went-away>

⁹⁵ TAPPER, James. Iran reveals why Briton is in prison for sedition [online]. The Guardian, 2016 [cit.2021-01-11]. Dostupné na: <https://www.theguardian.com/world/2016/jun/25/iran-holds-web-designer-in-solitary-confinement>

- e) má sa mu dať možnosť, aby vypočúval alebo dal vypočúvať svedkov proti sebe a aby mal možnosť účasti a výsluchu svedkov svedčiacich v jeho prospech za rovnakých podmienok ako u svedkov svedčiacich proti nemu;
- f) má sa mu poskytnúť pomoc tlmočníka, ak nerozumie jazyku alebo nehovorí jazykom, ktorý sa používa pri súde;
- g) nesmie byť nútený svedčiť proti sebe alebo priznať vinu.“⁹⁶

Tretia kategória svojvoľného zadržania sa vzťahuje na nedodržanie práva na spravodlivý a nestranný súdny proces, definovaný v článku 14 ICCPR. Právom obvinenej osoby je kompletne posúdenie skutkového stavu a vynesenie nestranného rozsudku osobou oprávnenou na takúto činnosť. V prípade súdneho pojednávania z 14. augusta 2016 bolo toto vedené sudcom Abolghasemom Salavatim, ktorý je súčasťou európskych sankčných zoznamov v dôsledku zaujatého postoja vo vzťahu k príslušníkom náboženských a etnických menšín či iných osôb konajúcich v nesúlade s politickým režimom Iránskej islamskej republiky.

Rovnako má osoba právo na prípravu svojej obhajoby s právnym zástupcom podľa vlastného výberu, podľa článku 14 odstavec 3 (b). Z dostupných informácií bola prítomnosť právneho zástupcu počas vyšetrovacieho konania a jednotlivých vypočúvaní odmietnutá zo strany vyšetrovateľov, čím boli porušené jej základné politické a občianske práva. Stretnutie s právnym zástupcom prebehlo až 3 dni pred samotným súdnym pojednávaním, pričom im bol vyhradený čas 45 minút za stálej prítomnosti samotného vyšetrovateľa. Počas súdneho konania bolo právnemu zástupcovi garantovaných menej ako 5 minút, počas ktorých mal predniesť obhajobu svojej klientky a vypočúvanie svedkov stranou obvinenej bolo súdom zamietnuté. Takéto konanie je v rozpore s článkom 14 odstavcom 3 (e). V súvislosti s prezentovanými argumentmi možno deklarovat', že zadržiavanie Nazanin Zaghari-Ratcliffe v Iránskej islamskej republike je svojvoľné podľa kategórie III definovanej pracovnou skupinou pre svojvoľné zadržanie.⁹⁷

⁹⁶ Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach [online]. United Nations, 1976. [cit, 2021-01-30]. Dostupné na: https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-4&chapter=4&clang=_en

Piata kategória svojvoľného zadržania sa vzťahuje na rôzne formy diskriminácie zadrživanej osoby. Všeobecná platnosť ľudských práv a slobôd je definovaná v článku 2 Všeobecnej deklarácie ľudských práv z roku 1948. Naň nadväzuje aj Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach, ktorý obdobne v článku 2 definuje rovnaký prístup k právam definovaným paktom bez rozdielu na farbe pleti, náboženskému presvedčeniu, pohlaviu, pôvodu či iným atribútom. Ďalej toto pravidlo špecifikuje článok 26, ktorý znie nasledovne:

„Všetci sú si pred zákonom rovní a majú právo na rovnakú ochranu zákona bez akejkoľvek diskriminácie. Zákon zakáže akúkoľvek diskrimináciu a zaručí všetkým osobám rovnakú a účinnú ochranu proti diskriminácii z akýchkoľvek dôvodov, napr. podľa rasy, farby, pohlavia, jazyka, náboženstva, politického alebo iného presvedčenia, národnostného alebo sociálneho pôvodu, majetku a rodu.“

Hoci je Iránskou islamskou republikou aj Spojeným kráľovstvom popieraná akákoľvek skutočnosť medzi vzájomným vzťahom týchto dvoch štátov a zadržaním Nazanin, existujú viaceré faktory vyvracajúce tieto tvrdenia. Vo vyjadrení v júna 2016 prokurátor explicitne uviedol jej prepojenosť na zahraničné spoločnosti a vlády, rovnako to potvrdzuje aj cestovné odporúčanie pre iránsko-britských občanov z februára 2017. V ňom britská administratíva nabáda na zvýšenú opatrnosť a rovnako aj na tú skutočnosť, že v prípade vzniku konfliktnej situácie nie je možné poskytnúť konzulárnu pomoc vzhľadom na neuznávanie statusu viacnásobnej štátnej príslušnosti zo strany Iránskej islamskej republiky. Z uvedeného vyplýva, že jednotlivé argumenty odkazujúce sa spornú otázku štátnej príslušnosti svedčia o podpore tvrdenia, že v prípade Nazanin Zaghari-Ratcliffe došlo k svojvoľnému zadržaniu vychádzajúc z kategorizácie pracovnej skupiny Rady pre ľudské práva.⁹⁸

⁹⁷ DUGARD, John – EATWELL, Tatyana – MACDONALD, Alison. Legal opinion I : Violations of International Human Rights Obligation by the Islamic Republic of Iran [online]. Redress, 2017, s. 20. [cit. 2021-01-30]. Dostupné na: <https://redress.org/news/uk-charity-worker-trapped-in-iran-must-be-placed-under-uk-diplomatic-protection/>

⁹⁸ Opinion No. 28/2016 concerning Nazanin Zaghari-Ratcliffe (Islamic Republic of Iran) [online]. Human Rights Council: Working Group on Arbitrary Detention, 2016, s. 6. [cit. 2021-02-15]. Dostupné na: https://ap.ohchr.org/documents/dpage_e.aspx?si=A/HRC/WGAD/2016/28

4.3 Pozadie sporu Spojeného kráľovstva a Iránskej islamskej republiky

Prípád Nazanin Zaghari-Ratcliffe nie je v súčasných podmienkach výnimočný. Oficiálne sú úradom známe ďalšie 2 osoby so statusom britských štátnych občanov, ktorí sú v krajine zadržávaní z dôvodu viacerých trestných činov, ktorých sa svojím konaním mali dopustiť. Od samotného začiatku analyzovaného prípadu sa objavujú informácie o finančnom dlhu, ktorý je záväzkom Spojeného kráľovstva voči Iránskej islamskej republike. Spojené kráľovstvo zastávalo voči spomínanému záväzku dlhodobo indiferentný postoj a odmietalo priamu spojitosť medzi existenciou tohto záväzku a svojvoľným zadržávaním svojej občianky v Iránskej republike. Obdobnú súvislosť popiera aj Irán. Odvoláva sa na nezávislosť súdnictva, ktorého úlohou je rozhodovať v súlade s platnými právnymi normami.⁹⁹ Viacero aktérov tohto prípadu však vidí v splatení dlhu nástroj na navrátenie Nazanin Zaghari-Ratcliffe do Spojeného kráľovstva. Richard Ratcliffe ju od začiatku označuje za rukojemníka tohto sporu a žiada o urýchlené konanie zo strany Spojeného kráľovstva.¹⁰⁰ Vzhľadom na náznaky korelácie medzi aktuálnymi krokmi Iránu a existujúcimi vzťahmi vyplývajúcimi z doposiaľ nesplateného dlhu sa budeme v tejto podkapitole venovať okolnostiam vzniku dlhu a následným vzťahom, ktoré so situáciou súvisia.

Vznik dlhu je možné datovať do obdobia 70 rokov 20. storočia. V tomto období bol pri moci posledný vládnucci predstaviteľ rodu Pahlaví – Mohammad Rezá Šáh Pahlaví. Vzhľadom na vysoké finančné zisky plynúce z rastu cien ropy v súvislosti s arabsko-izraelskou z roku 1973, známou aj pod názvom Jomkipurská vojna, kedy štáty OPEC štvornásobne zvýšili ceny ropy a vyhlásili embargo na export ropy do Spojených štátov amerických,¹⁰¹ sa rozhodol Mohammad Pahlaví tieto prostriedky využiť na nákup vojenskej techniky, a tým posilniť národnú armádu. Uzavrel tak obchodný vzťah so spoločnosťou

⁹⁹ Britain's debt to Iran growing day by day, Iran says sedition [online]. Tehran Times, 2020 [cit.2021-01-15]. Dostupné na: <https://www.tehrantimes.com/news/453496/Britain-s-debt-to-Iran-growing-day-by-day-Iran-says>

¹⁰⁰ FERGUSON, Donna. 'Nazanin Zaghari-Ratcliffe is a hostage: the government needs to call her that' [online]. The Guardian, 2019 [cit.2021-01-17]. Dostupné na: <https://www.theguardian.com/news/2020/dec/20/nazanin-zaghari-ratcliffe-is-a-hostage-the-government-needs-to-call-her-that>

¹⁰¹ KETTEL, Steven. Oil Crisis [online]. Britannica, 2014 [cit.2021-01-18]. Dostupné na: <https://www.britannica.com/topic/oil-crisis/additional-info#history>

International Military Services¹⁰², od ktorej odkúpil 1 500 kusov vojenských tankov typu FV 4201 Chieftain a 250 kusov inej vojenskej techniky v hodnote 650 miliónov britských libier. K úhrade celkovej sumy však došlo ešte pred samotným dodaním vojenskej techniky.

V roku 1979 sa v Iráne konala revolúcia, ktorá zvrhla moc Mohammada Pahlavího a ustanovila nový politický režim. V jej dôsledku sa hlavným zdrojom práva a právnych úprav stalo islamské právo a vznikla Iránska islamská republika.¹⁰³ V tomto období bolo do krajiny dodaných len 185 tankov z pôvodne dohodnutého množstva uvedeného v obchodnom kontrakte. Islamská revolúcia a postupne odvracanie od západných krajín a ich hodnôt podnietili Spojené kráľovstvo k zastaveniu dodávok vojenskej techniky a nedodržaniu vopred dohodnutých podmienok. Iránska islamská republika preto recipročne žiadala návrat finančných prostriedkov, ktoré boli za vojenskú techniku vopred uhradené. Spojené kráľovstvo však takýto záväzok rázne odmietlo a pristúpilo k uvaleniu embarga na vývoz zbraní do Iránskej islamskej republiky, čo fakticky znemožňuje naplnenie pôvodného obchodného kontraktu.¹⁰⁴

Sporný prípad bol Iránom predložený tribunálu Medzinárodnej obchodnej komory, ktorý v roku 2009 priznal nárok na úhradu vzniknutého dlhu Iránskej islamskej republiky. Toto rozhodnutie viedlo k vzneseniu odvolania na Najvyššom súde Holandska, najmä v otázke hodnoty dlhu zo strany Spojeného kráľovstva. Ten rozhodol v jeho prospech a znížil čiastku z pôvodných 486 miliónov na 400 miliónov britských libier. V roku 2010 sa Bezpečnostná rada OSN uzniesla na štvrtom kole sankčných opatrení voči Iránu, ktoré boli dôsledkom budovania jadrového programu a potenciálnych hrozieb v podobe jadrových zbraní.¹⁰⁵ Platné sankcie zabraňovali splateniu dlhu v prípade, ak by britská strana prejavila záujem urovnať svoje záväzky. Vzhľadom na pretrvávajúcu situáciu zažalovala iránska vláda britskú spoločnosť International Military Services na High Court of London v roku 2014

¹⁰²Medzinárodné vojenské služby, táto spoločnosť je vlastnená Ministerstvom obrany Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska

¹⁰³ AFARY, Janet. Iranian Revolution [online]. Britannica, 2021 [cit.2021-01-23]. Dostupné na: <https://www.britannica.com/event/Iranian-Revolution>

¹⁰⁴ DOWSON, Nick. The MoD, the arms deal and a 30-year-old bill for £400m [online]. Independent, 2017 [cit.2021-01-23]. Dostupné na: <https://www.independent.co.uk/news/uk/home-news/mod-arms-deal-and-30-year-old-bill-pound-400m-1952972.html>

¹⁰⁵ SMITH, Ben. Iranian-British dual national held in Iran [online]. House of Commons Library, 2017 [cit. 2021-01-24]. Dostupné na: <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-8147/>

v súvislosti s nesplateným dlhom v hodnote 400 miliónov libier. Ten v júli 2019 rozhodol, že Spojené kráľovstvo nie je povinné zaplatiť 20 miliónov libier, ktoré predstavovali hodnotu úroku z omeškania splatenia dlhu. Sudca svoje rozhodnutie odôvodnil existenciou sankcií voči Iránu, ktoré neumožňujú britskej spoločnosti dlh vyrovnať a naznačil, že za súčasných podmienok nie je vôbec isté, či existuje orgán v Iránskej republike, ktorému by mohlo Spojené kráľovstvo dlh splatiť, a zároveň by neporušilo existujúce sankčné opatrenia.¹⁰⁶

Výrazný obrat nastal v septembri 2020, kedy súčasný minister obrany Ben Wallace v liste adresovanom právnym zástupcom osôb zadržovaných v Iránskej republike potvrdil existenciu tohto dlhu a zároveň ich oboznámil o hľadani formy splatenia existujúceho záväzku voči Iránu. Ide o historicky prvýkrát, od vzniku sporovej situácie, kedy štátny predstaviteľ priznal nárok Iránu na vyčíslenú čiastku. Ben Wallace už pred nástupom do svojej funkcie verejne kritizoval dlhodobé odkladanie riešenia problému súvisiaceho so vzniknutým dlhom. Zároveň však naznačoval aj skutočnosť, že zadržiavanie Nazanin Zaghari-Ratcliffe a zvyšných britských štátnych príslušníkov považuje za ilegálne a podnikne kroky vedúce k náprave.¹⁰⁷

4.4 Aktuálny stav právneho sporu

Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska deklarovalo vysokú prioritu prípadu bipolítnej občianky Nazanin Zaghari-Ratcliffe prostredníctvom oficiálneho poskytnutia diplomatickej ochrany. V tomto koncepte rozlišujeme dve úrovne asistencie štátu občanom v zahraničí, a to na konzulárnej úrovni, čiže v oblastiach právnej asistencie v zahraničí, a diplomatickú ochranu, ktorá predstavuje vyšší stupeň záujmu a udeľuje prípadu medzinárodnoprávny charakter. Aj napriek týmto skutočnostiam zaujalo Spojené kráľovstvo v októbri 2020 pomerne indiferentný prístup, v ktorom poprelo existenciu povinnosti poskytnutia konzulárnej asistencie v prípade ďalších potenciálnych trestných pojednávaní

¹⁰⁶ DUTTON, Jack. London high court ruling on British tank debt interest further sours Iran relations [online]. The National News, 2019 [cit.2021-01-25]. Dostupné na: <https://www.thenationalnews.com/world/europe/london-high-court-ruling-on-british-tank-debt-interest-further-sours-iran-relations-1.891033>

¹⁰⁷ WINTOUR, Patrick. Zaghari-Ratcliffe: UK acknowledges debt owed to Iran over Shah's tank order [online]. The Guardian, 2020 [cit.2021-01-25]. Dostupné na: <https://www.theguardian.com/news/2020/sep/04/uk-defence-secretary-acknowledges-debt-owed-to-iran-over-shahs-tank-order>

začatých proti Nazanin. Rovnako ju vo svojej reakcii odmietlo klasifikovať ako rukojemníka existujúceho konfliktu medzi Spojeným kráľovstvom a Iránom v súvislosti s existenciou, resp. popieraním, dlhu v hodnote 540 miliónov dolárov, ktorý vznikol voči Iránskej islamskej republike z dôvodu nesplnenej dodávky vojenskej techniky z roku 1979.¹⁰⁸

Nazanin Zaghari-Ratcliffe bola v auguste 2016 Revolučným súdom Iránskej islamskej republiky odsúdená na 5 ročné odňatie slobody za antisystémovú propagandu voči súčasnému iránskemu politickému režimu. O opätovnom otvorení a preklasifikovaní prípadu prichádzali správy už v roku 2017 pred návštevou vtedajšieho vládneho predstaviteľa britského kabinetu, Borisa Johnsona, a rovnako aj koncom roka 2020, kedy bol avizovaný termín súdneho pojednávania, ktorý bol následne odložený. 7. marca 2021 uplynul 5 ročný trest uvalený rozhodnutím Iránskeho revolučného súdu, ktorý v posledných mesiacoch trávila, v dôsledku zhoršujúcej sa pandemickej situácie v krajine a masového šírenia nákazy v ústavoch na výkon trestu, v prítomnosti svojich rodičov prostredníctvom zariadenia na monitorovanie pohybu. Tento elektronický náramok obmedzuje pohyb odsúdenej osoby na vzdialenosť 300 metrov od miesta, ktoré bolo na výkon trestu určené. Spolu so správou o prepustení Nazanin Zaghari-Ratcliffe sa však objavila ďalšia znepokojujúca informácia o opätovnom začatí trestného stíhania. Nové obvinenia sa týkajú účasti na propagandistickej činnosti proti Iránskej republike, okrem iného účasti na demonštráciách pre iránskym veľvyslanectvom v Londýne, ktoré sa uskutočnili v roku 2009, a spoluprácou s BBC Persian, ktoré, podľa oficiálneho postoja Iránu, šíria klamlivé informácie o situácii a politickom režime v krajine.¹⁰⁹ V dôsledku týchto skutočností odôvodnila Iránska republika svoje konanie, teda neprinavrátanie cestovných dokladov, obavami, že by mohla obvinená osoba opustiť územie krajiny, a tak sa vyhnúť trestnému stíhaniu.

V nadväznosti na vývoj situácie okolo Nazanin Zaghari-Ratcliffe vydala Iránska islamská revolúcia novelu štátneho rozpočtu na rok 2020 – 2021 v hodnote 800 miliónov dolárov, ktoré majú byť ekvivalentom britského dlhu splateného už v tomto rozpočtovom

¹⁰⁸ PELTIER, Elian. Zaghari-Ratcliffe: U.K. Says It Can't Guarantee Assistance for Citizen Held in Iran [online]. The New York Times, 2020 [cit.2021-02-15]. Dostupné na: <https://www.nytimes.com/2020/12/29/world/europe/uk-iran-nazanin-zaghari-ratcliffe.html>

¹⁰⁹ SENGUPTA, Kim. Hopes and fears remain after latest twist in Nazanin Zaghari-Ratcliffe saga [online]. Independent, 2021 [cit. 2021-03-18]. Dostupné na: <https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/nazanin-zaghari-ratcliffe-iran-britain-b1813679.html>

období. Rozpočtová rada ďalej deklarovala záujem použiť tieto nadobudnuté prostriedky na zvýšenie vojenských výdavkov. Hoci Spojené kráľovstvo prostredníctvom svojho predstaviteľa, ministra obrany Bena Wallace, potvrdilo existenciu dlhu a vyjadrilo záujem o jeho urovanie, spornou sa stáva výška dlhu, ktorá predstavuje principiálny zdroj napätia. Spojené kráľovstvo, po prehodnotení svojho pôvodného stanoviska, vyjadrilo ochotu uhradiť vzniknutý dlh v hodnote 400 miliónov, ktoré vyplývajú aj zo súdneho rozsudku Najvyššieho londýnskeho súdu. Na druhej strane Irán naďalej nepopiera spojenie medzi nesplateným dlhom a bopolitami zadržívanými v krajine a požaduje vyplatenie dlhu v spomínanej čiastke 800 miliónov, ktoré budú následne pretransformované ako zdroj štátneho rozpočtu.¹¹⁰

¹¹⁰ MEHRABI. Ehsan. Nazanin's Ransom Added to Iran's Next Year Budget [online]. IranWire, 2021 [cit. 2021-02-11]. Dostupné na: <https://iranwire.com/en/features/8594>

Diskusia

Diplomatická ochrana sa v rôznych podobách vyskytuje vo viacerých formálnych prameňoch medzinárodného práva verejného. Až do vzniku prvých ustálených pravidiel, tzv. Návrhu článkov o diplomatickej ochrane, ju nachádzame vo forme medzinárodných obyčají, Vattelovej fikcie, Calvovej doktríny či ako súčasť funkcií diplomatickej misie podľa článku 3 odstavec b) Viedenského dohovoru o diplomatických stykoch z roku 1964. Prostredníctvom týchto prameňov práva je možné definovať pojem diplomatickej ochrany, či určiť základné podmienky obligatórne pre aplikáciu inštitútu v konkrétnom právnom spore v prípade závažného porušenia práv a slobôd vlastného štátneho občana. Medzinárodnoprávna prax však odhaľuje otázky a otvára viaceré témy, ktoré doposiaľ neboli právne upravené, čo predstavuje *vacuum iuris*.

Postupy uplatňované pri udelení diplomatickej ochrany ani samotný výkon nie sú obsahovo upravené v právnej legislatíve. Podmienky, ktoré sú požadované pre udelenie diplomatickej ochrany, boli síce stanovené podľa zmluvných aj obyčajových pravidiel do troch kategórií, a teda vyčerpanie dostupných opravných prostriedkov, štátna príslušnosť a zásada čistých rúk, no samotný výkon nie je predmetom konkrétneho prameňa medzinárodného práva. Vzhľadom na túto skutočnosť má štát široké spektrum možností, ktoré pred udelením diplomatickej ochrany zvažuje.

Do úvahy musia predstavitelia štátu brať skutočnosť, že vzťahy so štátom, proti ktorému budú vyvíjať príslušné aktivity, môžu utrpieť na úrovni diplomatickej, politickej aj ekonomickej. Rovnako môžu očakávať aj retorzné konanie z druhej strany. Akékoľvek konanie vo vzťahu k inému štátu sa musí riadiť zásadami medzinárodných zmlúv, napr. Charty Organizácie spojených národov o priateľských vzťahoch a predchádzaniu násilia. Do úvahy preto prichádzajú možné ekonomické sankcie, prerušenie diplomatických stykov, resp. degradácia veľvyslaneckého úradu na konzulárny, prípadne začatie súdneho konania pred Medzinárodným súdnym dvorom.

V procese rozhodovania berie štát do úvahy nielen úroveň vzťahu s druhým štátom, no aj samotný rozsah poškodenia práv a povinností. Spojené kráľovstvo v tomto prípade deklarovalo, že zasiahne v prospech svojej štátnej občianky až po dôkladnom preskúmaní skutkovej podstaty trestného oznámenia a oboznámení sa s podmienkami výkonu trestu,

najmä v súvislosti so zhoršujúcim sa zdravotným stavom a nedostatočnou lekárskou starostlivosťou.

V súvislosti s efektivitou diplomatickej ochrany ako nástroja na ochranu štátnych príslušníkov v zahraničí je nutné si položiť otázku, nakoľko komplexná je existujúca podoba legislatívnej úpravy diplomatickej ochrany a ako efektívne dokáže splniť svoj účel v špecifických prípadoch. Ako konkrétny príklad sme si stanovili práve nami skúmaný spor medzi Spojeným kráľovstvom Veľkej Británie a Severného Írska a Iránskou islamskou republikou vo vzťahu ku svojej štátnej príslušníčke Nazanin Zaghari-Ratcliffe, ktorá požíva status viacnásobnej štátnej príslušnosti. Prvotné kroky vyvíjané v jej prospech sa snažila Veľká Británia podstúpiť ešte v období jej zadržania prostredníctvom konzulárneho úradu. Takéto konanie bolo Iránom rázne negované a prístup konzulárneho úradníka bol zamietnutý vzhľadom na argument, že právny poriadok Iránskej islamskej republiky oficiálne nerozoznáva inštitút viacnásobného občianstva. Tým deklaruje, že právny vzťah medzi Nazanin Zaghari-Ratcliffe a Veľkou Britániou je na území Iránu právne nulitný a akékoľvek konanie zo strany Spojeného kráľovstva bude v budúcnosti zamedzené s odkazom na zásadu nezasahovania do vnútorných záležitostí suverénnych štátov.

Spojené kráľovstvo aj naďalej intervenovalo v prospech svojej štátnej občianky a tento prípad získal záujem verejnosti aj štátnych predstaviteľov a inštitúcií v súvislosti s masovou kampaňou zameranou na jej návrat domov. V tejto súvislosti Veľká Británia oficiálne udelila 7. marca 2019 Nazanin Zaghari-Ratcliffe diplomatickú ochranu s cieľom využitia tohto prostriedku ako nástroja na zjednanie nápravy. Doposiaľ však neboli v jej prospech vykonané žiadne kroky, ktoré by s diplomatickou ochranou a jej výkonom priamo súviseli, pričom je nutné poznamenať fakt, že v marci 2021 oficiálne uplynul 5 ročný trest odňatia slobody a Irán vykonal ďalšie kroky smerujúce k predĺženiu jej trestu v podobe začatia nového trestného konania pre iránskym súdom.

Práve na tomto prípade môžeme demonštrovať isté diskrepancie medzi právnou teóriou a praxou. Návrh článkov o diplomatickej ochrane sa v článku 6 a 7 síce zaoberá výkonom diplomatickej ochrany u osôb s viacnásobnou štátnou príslušnosťou, pri článku 6 je to vo vzťahu k tretiemu štátu a článok 7 dokonca upravuje diplomatickú ochranu proti štátu, ktoré občianstvo taktiež poškodená osoba požíva, nereflektuje však na niektoré špecifické aspekty.

Vyplývajú z nami analyzovaného prípadu je možné tvrdiť, že súčasná úprava ani pramene práva, najmä judikatúra Medzinárodného súdneho dvora, nereflektujú na obdobnú situáciu. Ide o vysoko špecifický prípad, kedy jedna strana neuznáva existenciu ďalšieho občianskoprávneho vzťahu, čo má za následok odmietnutie akéhokoľvek zásahu s odvolaním sa na štátnu zvrchovanosť. V tomto prípade nezostáva Spojenému kráľovstvu veľa manévrovacieho priestoru a prípadné úkony v prospech Nazanin Zaghari-Ratcliffe môžu byť považované, zo strany Iránskej islamskej republiky, za nelegálne, prípadne v rozpore s medzinárodným právom. Udelenie diplomatickej ochrany je preto možné považovať za formálny krok bez konkrétnych praktických implikácií.

Pri historickom vývoji diplomatickej ochrany sme pri 20. storočí spomínali zvýšenú aktivitu v otázkach medzinárodného investičného práva a aj ďalších ľudskoprávných zmlúv. Záujem o diplomatickú ochranu však nerástol obdobným tempom a v súvislosti s týmto inštitútom neexistuje nijaká ucelená legislatívna úprava. Z pohľadu judikatúry Medzinárodného súdneho dvora rozoznávame niekoľko prípadov, ktoré formovali súčasnú podobu diplomatickej ochrany, najmä *Nottebohm (Lichtenštajnsko v. Guatemala)* a *Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited (Belgicko v. Španielsko)*. Napriek tejto skutočnosti je súčasná podoba inštitútu diplomatickej ochrany pomerne vágna a nedostatočná v podmienkach právnej praxe a špecifických prípadov ako tento. Myslíme si, že je potrebná kontinuálna spolupráca pri dôslednej špecifikácii samotného statusu diplomatickej ochrany, krokov, ktoré môžu byť podstúpené zo strany štátu garantujúceho diplomatickú ochranu, aj podmienok, za ktorých môže dôjsť k jej udeleniu.

Záver

V súčasnom globalizovanom spoločenstve a rozširujúcich sa spoločenských, kultúrnych či obchodných vzťahoch je ochrana štátnych príslušníkov, v prípade nežiadúceho konania iného suverénneho štátu, prirodzenou súčasťou prejavu zvrchovanosti štátu. Na zabezpečenie tohto cieľa sa v medzinárodnej praxi využíva aj diplomatická ochrana ako nástroj medzinárodného práva. Cieľom nášho výskumu bolo zadefinovať jej podobu, vychádzajúc z prameňov upravujúcich diplomatickú ochranu, najmä s dôrazom na ochranu fyzických a právnických osôb a náležitostí, ktoré sú obligatórnou súčasťou jej výkonu. V súlade s Návrhom článkov o diplomatickej ochrane sme rozlíšili základné kategórie fyzických¹¹¹ a právnických¹¹² osôb a následne sme zdefinovali základné ustanovenia vzťahujúce sa na konkrétnu skupinu.

V sekcií pojednávajúcej o osobách s viacnásobným štátnym občianstvom sme analyzovali dve východiskové pozície. Základným rozlišovacím faktorom je vzťah medzi krajinou, ktorá sporovú ujmu spôsobila, a poškodenou osobou, a teda či existuje zväzok medzi týmito dvoma subjektmi vo forme štátnej príslušnosti. V nadväznosti na zistenia sme v následnej časti analyzovali možnosť výkonu diplomatickej ochrany vo vzťahu k Nazanin Zaghari-Ratcliffe, ktorá je štátnou príslušníčkou Spojeného kráľovstva aj Iránskej islamskej republiky. Vychádzajúc z ustanovení o diplomatickej ochrane osôb s viacnásobnou štátnou príslušnosťou a pravidiel o efektívnej štátnej príslušnosti sme podporili rozhodnutie Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska v danej veci, upozorňujeme však na závažné aspekty týkajúce sa špecifickosti nami skúmaného prípadu, kedy Iránsky občiansky zákonník deklaratívne nerozoznáva inštitút viacnásobného občianstva, čím je porušená jedna zo základných podmienok výkonu diplomatickej ochrany.

Okrem štátnej príslušnosti sme skúmali aj ďalšie obligatórne podmienky diplomatickej ochrany ako zásadu čistých rúk a vyčerpanie miestne dostupných opravných prostriedkov. Tie zaväzujú poškodenú osobu do väčšej miery konať samostatne pred súdnymi inštitúciami štátu vystupujúceho ako zdroj príslušnej ujmy, od ktorého majú právo požadovať efektívnu náhradu. Ak však nie je možné efektívne sa domáhať náhrady vzniknutej škody a dotknutá

¹¹¹ Štátni príslušníci, bipoliti, apoliti, utečenci

¹¹² So zreteľom na ochranu akcionárov

osoba využila všetky dostupné možnosti, ktoré sú deklarované vnútroštátnym poriadkom sporového štátu, má tento subjekt nárok požiadať svoju domovskú krajinu o diplomatickú ochranu. Rovnako je nevyhnutné, aby samotná poškodená osoba svojím správaním akýkoľvek spôsobom neprispela k vzniku ujmy, resp. po spôsobení ujmy postupovala naďalej v súlade s platným vnútroštátnym a medzinárodným právom.

Praktickú časť našej diplomovej práce predstavuje dôkladná analýza v súčasnosti prebiehajúceho sporu medzi Spojeným kráľovstvom Veľkej Británie a Severného Írska a Iránskou islamskou republikou, ktorého prejavom bolo zadržanie a odsúdenie bipolítnej občianky oboch sporových strán. Hoci doposiaľ ani jedna zo strán nedeklarovala jej prípad ako prejav dlhodobého vzniknutého diplomatického sporu medzi krajinami, ktorý vznikol v dôsledku nedodania objednanej vojenskej techniky do Iránu, možno sledovať jasnú líniu medzi polemikami o jej prepustení a priznaní dlhu Spojeným kráľovstvom. Ide o neustále prebiehajúci spor a jednotlivé skutočnosti sa v čase vyvíjajú, okrem tejto genézy sme sa však zamerali aj na právnu stránku veci so zreteľom na udelenie diplomatickej ochrany, ku ktorej Veľká Británia dospela 7.3.2019.

Ako jeden z parciálnych cieľov našej práce sme si stanovili posúdenie postupu Spojeného kráľovstva pri jej udelení a súlad okolností prípadu s podmienkami stanovenými v prameňoch medzinárodného práva. Dospeli sme k záveru, že udelenie diplomatickej ochrany spĺňa obligatórne faktory. V otázkach štátnej príslušnosti sme prihliadali na aspekty jej súkromného života, ktoré sme analyzovali z pohľadu efektívnej štátnej príslušnosti.¹¹³ Podľa nášho stanoviska je možné preukázať efektívnosť tohto občianskoprávného vzťahu s prihliadnutím na uzatvorenie manželstva vo Veľkej Británii, dlhodobý pracovný pomer či štátnu príslušnosť jej potomka. Rovnako sme nezaznamenali správanie, ktoré by bolo popudom pre konanie zo strany iránskych úradov, čo by bolo v rozpore s doktrínou čistých rúk. V neposlednom rade je zo zistených skutočností možné preukázať, že Nazanin Zaghari-Ratcliffe vykonala všetky dostupné kroky na efektívnu nápravu vzniknutej situácie vo forme odvolania sa proti rozsudku Iránskeho revolučného súdu, čím vyčerpala možnosti vyplývajúce z vnútroštátneho právneho poriadku. Veľká Británia argumentovala svoj krok

¹¹³ Efektívna štátna príslušnosť je totiž faktorom skúmania v prípade, že ide o spor medzi dvoma krajinami, ktorých je dotknutá osoba štátnym príslušníkom.

dlhodobým porušovaním noriem medzinárodného práva, pričom jedným zo základných prameňov je Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach.

Prípád Nazanin Zaghari-Ratcliffe a spor medzi Spojeným kráľovstvom a Iránom sa do povedomia dostal vďaka angažovanosti občianskej spoločnosti a rodinných príslušníkov, ktorí apelovali na politické authority. Tie sa síce pokúšali vyvinúť kroky v prospech poškodenej osoby, na druhej strane stojí argument Iránu odkazujúci na zásadu nezasahovania do vnútorných záležitostí štátu, keďže neuznávajú existenciu zväzku medzi Nazanin Zaghari-Ratcliffe a Veľkou Britániou. Táto otázka však doposiaľ nebola oficiálne upravená prameňom práva, na ktorý by bolo možné sa odvolávať. V tomto kontexte sa naskytá aj odpoveď na otázku, do akej miery je teoretické vymedzenie diplomatickej ochrany schopné riešiť náležitosti spojené s jej praktickým výkonom. Z práce vyplýva, že súčasná podoba nedokáže efektívne reflektovať na súdnu prax, čím sa čiastočne znemožňuje ochrana štátnych príslušníkov prostredníctvom diplomatickej ochrany. Rovnako odkazujeme aj na skutočnosť, že existujúca právna povaha diplomatickej ochrany nestanovuje exaktne definované kroky a postupy, ktoré v prospech svojho štátneho občana môže štát vykonať v prípade porušenia jeho práv. Štát je totiž oprávnený konať v intenciách ustálených zásad medzinárodného práva a medzinárodnoprávných dohôd. Táto nejednotnosť predstavuje faktor, ktorý môže pri výkone diplomatickej ochrany viesť k zbytočnému nesúladu a z neho vyplývajúcim komplikáciám nadväzujúcim na existenciu špecifík jednotlivých prípadov. Aj z tohto pohľadu nám doterajší výskum otvára nové pozície a aspekty diplomatickej ochrany, ktoré by mohli byť v budúcnosti predmetom ďalšieho skúmania.

Zoznam použitej literatúry

KNIŽNÉ ZDROJE

1. AKERMARK, Athanasia Spiliopoulou. Justifications of Minority Protection in International Law. Hague: Kluwer Law International, 1997, 350 s. ISBN 90-411-0424-0.
2. BJORKLUND, Andrea – LAIRD, Ian – RIPINSKY, Sergey. Investment Treaty Law: Remedies in International Investment Law Emerging Jurisprudence of International Investment Law. Londýn: The British Institute of International and Comparative Law, 2009, 333 s. ISBN 978-1-905221-12-7.
3. ČEPELKA, Čestmír – Šturma, Pavel. Mezinárodní právo veřejné. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, 761 s. ISBN 978-8-086-43257-1.
4. DUMBRAVA, Costica. Nationality, Citizenship and Ethno-Cultural Belonging: Preferential Membership Policies in Europe. Londýn: Palgrave Macmillan, 2014, 196 s. ISBN: 978-1-349-47988-7.
5. GARCÍA-AMADOR, Francisco. Recent Codification of the Law of State Responsibility for Injuries to Aliens. New York: Oceana Publications, Inc., 1974. 416 s. ISBN 90-286-0444-8.
6. VATTEL, Emmerich. The Law of Nations: Or, Principles of the Law of Nature, Applied to the Conduct and Affairs of Nations and Sovereigns. Cambridge: Cambridge University Press, 2011, 588 s. ISBN 978-1-139-09539-6.

INTERNETOVÉ ZDROJE

1. AFARY, Janet. Iranian Revolution [online]. Britannica, 2021 [cit.2021-01-23]. Dostupné na: <https://www.britannica.com/event/Iranian-Revolution>
2. BRAUCH, Martin Dietrich. Exhaustion of Local Remedies in International Investment Law: IISD Best Practices Series [online]. Winnipeg: International Institute for Sustainable Development, 2017, 29 s. [cit.2020-10-07]. Dostupné na: <https://www.iisd.org/system/files/publications/best-practices-exhaustion-local->

- remedies-law-investment-en.pdf?q=sites/default/files/publications/best-practices-exhaustion-local-remedies-law-investment-en.pdf
3. Britain's debt to Iran growing day by day, Iran says sedition [online]. Tehran Times, 2020 [cit.2021-01-15]. Dostupné na:
<https://www.tehrantimes.com/news/453496/Britain-s-debt-to-Iran-growing-day-by-day-Iran-says>
 4. Compilation of Deliberations [online]. Working Group on Arbitrary Detention, 40 s. [cit. 2021-01-31] Dostupné na:
<https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Detention/CompilationWGADDeliberation.pdf>
 5. DEHGHAN, Saeed Kamali. Boris Johnson 'mistake' could harm case for Nazanin Zaghari-Ratcliffe, say family [online]. The Guardian, 2017 [cit.2021-01-02]. Dostupné na: <https://www.theguardian.com/politics/2017/nov/06/boris-johnson-mistake-could-harm-case-for-nazanin-zaghari-ratcliffe-say-family>
 6. DEHGHAN, Saeed Kamali. British-Iranian woman held in Iran appears in court for first time [online]. The Guardian, 2016 [cit.2020-12-30]. Dostupné na: <https://www.theguardian.com/world/2016/aug/02/british-iranian-woman-nazanin-zaghari-ratcliffe-held-iran-appears-court>
 7. DEHGHAN, Saeed Kamali. Johnson resignation complicated Zaghari-Ratcliffe case [online]. The Guardian, 2018 [cit.2021-01-05]. Dostupné na: <https://www.theguardian.com/news/2018/jul/10/boris-johnson-resignation-complicates-nazanin-zaghari-ratcliffe-case>
 8. DENZA, E. Nationality and Diplomatic Protection [online]. Netherlands International Law Review 65, 2018, 463-480 s. [cit.2020-11-05] Dostupné na: <https://doi.org/10.1007/s40802-018-0119-4>
 9. Diplomatic Protection [online]. International Law Commission, 2015 [cit. 2021-01-28]. Dostupné na: https://legal.un.org/ilc/summaries/9_8.shtml
 10. DOWSON, Nick. The MoD, the arms deal and a 30-year-old bill for £400m [online]. Independent, 2017 [cit.2021-01-23]. Dostupné na: <https://www.independent.co.uk/news/uk/home-news/mod-arms-deal-and-30-year-old-bill-pound-400m-1952972.html>

11. Draft Articles on Diplomatic Protection with Commentaries. In Yearbook of the International Law Commission, 2006, Vol. 2, No. 2, 26-55 s. [cit. 2021-01-19].
Dostupné na:
https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_8_2006.pdf
12. Dual nationality [online]. Government of the United Kingdom, [cit. 2020-12-08].
Dostupné na: <https://www.gov.uk/dual-citizenship>
13. DUTTON, Jack. London high court ruling on British tank debt interest further sours Iran relations [online]. The National News, 2019 [cit.2021-01-25]. Dostupné na:
<https://www.thenationalnews.com/world/europe/london-high-court-ruling-on-british-tank-debt-interest-further-sours-iran-relations-1.891033>
14. DUGARD, John – EATWELL, Tatyana – MACDONALD, Alison. Legal opinion II : Availability of Diplomatic Protection [online]. Redress, 2017, 22 s. [cit. 2021-01-30].
Dostupné na: <https://redress.org/news/uk-charity-worker-trapped-in-iran-must-be-placed-under-uk-diplomatic-protection/>
15. DUGARD, John – EATWELL, Tatyana – MACDONALD, Alison. Legal opinion I : Violations of International Human Rights Obligation by the Islamic Republic of Iran [online]. Redress, 2017, 10 s. [cit. 2021-01-30]. Dostupné na:
<https://redress.org/news/uk-charity-worker-trapped-in-iran-must-be-placed-under-uk-diplomatic-protection/>
16. FARHAAN UDIN, Ahmed. Diplomatic protection for the stateless Rohingya : The UN's capability to defend citizens of the world. [online]. Asian and the Pacific Policy Society, 2017 [cit.2020-12-27]. Dostupné na:
<https://www.policyforum.net/diplomatic-protection-for-the-stateless-rohingya/>
17. FERGUSON, Donna. 'Nazanin Zaghari-Ratcliffe is a hostage: the government needs to call her that' [online]. The Guardian, 2019 [cit.2021-01-17]. Dostupné na:
<https://www.theguardian.com/news/2020/dec/20/nazanin-zaghari-ratcliffe-is-a-hostage-the-government-needs-to-call-her-that>
18. FERGUSON, Donna. Nazanin Zaghari-Ratcliffe 'fearful' as she prepares for Iran jail hunger strike [online]. The Guardian, 2019 [cit.2021-01-11]. Dostupné na:
<https://www.theguardian.com/news/2019/jan/13/nazanin-zaghari-ratcliffe-hunger-strike-iran>

19. Foreign & Commonwealth Office. Foreign Secretary affords Nazanin Zaghari-Ratcliffe diplomatic protection [online]. Press release, 2019 [cit.2021-01-11]. Dostupné na: <https://www.gov.uk/government/news/foreign-secretary-affords-nazanin-zaghari-ratcliffe-diplomatic-protection>
20. Free Nazanin Ratcliffe [online]. 2016, [cit. 2020-11-03]. Dostupné na: <https://www.change.org/p/free-nazanin-ratcliffe>
21. Global trends: Forced Displacement in 2018 [online]. UNHCR: The UN Refugee Agency.. 2018, 76 s. [cit.2020-11-14]. Dostupné na: <https://www.unhcr.org/statistics/unhcrstats/5d08d7ee7/unhcr-global-trends-2018.html>
22. HEEPS, Alexander. Diplomatic Protection and Human Rights : Quo Vadis? In The King's Student Law Review [online]. Londýn : King's College London, Vol. 8, No. 2., str. 1-17. [cit.2020-10-18]. Dostupné na: <https://blogs.kcl.ac.uk/kslr/wp-content/blogs.dir/86/files/2017/12/1-Alexander-Heeps.pdf>
23. Human Rights Council. Opinion No. 28/2016 concerning Nazanin Zaghari-Ratcliffe [online]. 2016 [cit.2021-01-21]. Dostupné na: https://ap.ohchr.org/documents/dpage_e.aspx?si=A/HRC/WGAD/2016/28
24. KALDUNSKI, Marcin. Principle of Clean Hands and Protection of Human Rights in International Investment Arbitration. In Polish Review of International and European Law [online]. Varšava : Wydawnictwo Naukowe UKSW, 2015, Vol. 4. No. 2, [cit.2020-12-03]. 69-101 s. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/318788884_Principle_of_Clean_Hands_and_Protection_of_Human_Rights_in_International_Investment_Arbitration
25. KETTEL, Steven. Oil Crisis [online]. Britannica, 2014 [cit.2021-01-18]. Dostupné na: <https://www.britannica.com/topic/oil-crisis/additional-info#history>
26. MATIGNON, Louis. The Doctrine of Clean Hands in Public International Law [online]. [cit.2020-11-05]. Dostupné na: <https://www.spacelegalissues.com/the-doctrine-of-clean-hands-in-public-international-law/>
27. MEHRABI, Ehsan. Nazanin's Ransom Added to Iran's Next Year Budget [online]. IranWire, 2021 [cit. 2021-02-11]. Dostupné na: <https://iranwire.com/en/features/8594>

28. MEMARIAN, Omid. Iran's Green Movement never went away [online]. Foreign Affairs, 2019 [cit.2021-01-17]. Dostupné na:
<https://www.foreignaffairs.com/articles/iran/2019-06-14/irans-green-movement-never-went-away>
29. MOLOO, Rahim. A Comment on the Clean Hands Doctrine in International Law [online]. 2013, 10 s. [cit.2021-01-02]. Dostupné na:
https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2358229
30. Opinion No. 28/2016 concerning Nazanin Zaghari-Ratcliffe (Islamic Republic of Iran) [online]. Human Rights Council: Working Group on Arbitrary Detention, 2016, 12 s. [cit. 2020-12-29]. Dostupné na:
https://ap.ohchr.org/documents/dpage_e.aspx?si=A/HRC/WGAD/2016/28
31. PAVLOVIČ, Peter. Diplomatická ochrana osôb bez štátneho občianstva a utečencov : Progresívny rozvoj medzinárodného práva ako brzda kodifikačného úsilia? [online]. COFOLA 2011: the Conference Proceedings, 1. edition. Brno: Masaryk University, 2011, 9 s. [cit. 2020-12-28]. Dostupné na:
https://www.law.muni.cz/sborniky/cofola2011/files/normotvorba/Pavlovic_Peter_6221.pdf
32. PELTIER, Elian. Zaghari-Ratcliffe: U.K. Says It Can't Guarantee Assistance for Citizen Held in Iran [online]. The New York Times, 2020 [cit.2021-02-15]. Dostupné na: <https://www.nytimes.com/2020/12/29/world/europe/uk-iran-nazanin-zaghari-ratcliffe.html>
33. PROCTOR, Kate – WINTOUR, Patrick. Nazanin Zaghari-Ratcliffe freed temporarily from Iranian prison [online]. The Guardian, 2019 [cit.2021-01-11]. Dostupné na: <https://www.theguardian.com/news/2020/mar/17/nazanin-zaghari-ratcliffe-freed-temporarily-from-iranian-prison>
34. SENGUPTA, Kim. Hopes and fears remain after latest twist in Nazanin Zaghari-Ratcliffe saga [online]. Independent, 2021 [cit. 2021-03-18]. Dostupné na: <https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/nazanin-zaghari-ratcliffe-iran-britain-b1813679.html>
35. SIDDIQUE, Haroon – RAWLINSON, Kevin. Iran sets court date for jailed Briton Nazanin Zaghari-Ratcliffe [online]. The Guardian, 2017 [cit.2021-01-02]. Dostupné

- na: <https://www.theguardian.com/news/2017/nov/23/iran-sets-court-date-for-jailed-briton-nazanin-zaghari-ratcliffe>
36. SMITH, Ben. Iranian-British dual national held in Iran [online]. House of Commons Library, 2017, 18 s. [cit. 2021-01-24]. Dostupné na: <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-8147/>
37. SPIRO, Peter. Multiple Nationality. In Max Planck Encyclopedias of International Law [online]. Max Planck Institute for Comparative Public Law and International Law, 2008, [cit. 2020-12-19]. Dostupné na: <https://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e780>
38. ŠPAČEK, Metod. 2012. Kodifikácia pravidiel diplomatickej ochrany. [dizertačná práca]. Praha: Univerzita Karlova v Praze [s.n.], 2012. 240 s.
39. TAPPER, James. Iran reveals why Briton is in prison for sedition [online]. The Guardian, 2016 [cit.2021-01-11]. Dostupné na: <https://www.theguardian.com/world/2016/jun/25/iran-holds-web-designer-in-solitary-confinement>
40. WINTOUR, Patrick. Foreign Office grants Zaghari-Ratcliffe diplomatic protection [online]. The Guardian, 2019 [cit.2021-01-11]. Dostupné na: <https://www.theguardian.com/news/2019/mar/07/foreign-office-grants-nazanin-zaghari-radcliffe-diplomatic-protection>
41. WINTOUR, Patrick. Foreign Office warns dual nationals not to go to Iran [online]. The Guardian, 2018 [cit.2021-01-06]. Dostupné na: <https://www.theguardian.com/world/2018/sep/19/foreign-office-warns-uk-iranian-dual-nationals-not-to-go-to-iran-nazanin-zaghari-ratcliffe>
42. WINTOUR, Patrick. Hunt in Iran to appeal for release of Zaghari-Ratcliffe [online]. The Guardian, 2018 [cit.2021-01-10]. Dostupné na: <https://www.theguardian.com/news/2018/nov/19/jeremy-hunt-nazanin-zaghari-ratcliffe-iran>
43. WINTOUR, Patrick. Iran rejects UK claim of diplomatic status for Zaghari-Ratcliffe [online]. The Guardian, 2019 [cit.2021-01-13]. Dostupné na:

<https://www.theguardian.com/news/2019/mar/08/iran-rejects-uk-grant-of-diplomatic-status-to-zaghari-ratcliffe>

44. WINTOUR, Patrick. Nazanin Zaghari-Ratcliffe's daughter to attend school in UK [online]. The Guardian, 2019 [cit.2021-01-14]. Dostupné na: <https://www.theguardian.com/news/2019/oct/04/nazanin-zaghari-ratcliffe-daughter-to-return-to-uk>
45. WINTOUR, Patrick. Nazanin Zaghari-Ratcliffe faces new charge, Iranian media report [online]. The Guardian, 2020 [cit.2021-01-27]. Dostupné na: <https://www.theguardian.com/news/2020/sep/08/nazanin-zaghari-ratcliffe-faces-new-charge-iranian-media-reports>
46. WINTOUR, Patrick. Zaghari-Ratcliffe: UK acknowledges debt owed to Iran over Shah's tank order [online]. The Guardian, 2020 [cit.2021-01-25]. Dostupné na: <https://www.theguardian.com/news/2020/sep/04/uk-defence-secretary-acknowledges-debt-owed-to-iran-over-shahs-tank-order>
47. WINTOUR, Patrick. Zaghari-Ratcliffe: UK 'starting to look weak' over failure to protect citizens, says Hunt [online]. The Guardian, 2020 [cit.2021-01-29]. Dostupné na: <https://www.theguardian.com/news/2020/dec/29/zaghari-ratcliffe-uk-starting-to-look-weak-over-failure-to-protect-citizens-says-jeremy-hunt>
48. Working Group on Arbitrary Detention [online]. Office of the High Commissioner, [cit.2021-01-30]. Dostupné na: <https://www.ohchr.org/en/issues/detention/pages/wgadindex.aspx>

MEDZINÁRODNÉ ZMLUVY A VNÚTROŠTÁTNE ZÁKONY

1. British Nationality Act, 1981. Dostupný na: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1981/61>
2. Dohovor o ochrane osôb bez štátnej príslušnosti. OSN, 1954. Dostupné na: <https://www.unhcr.org/protection/statelessness/3bbb25729/convention-relating-status-stateless-persons.html>
3. Dohovor o právnom postavení utečencov. OSN, 1951. Dostupné na: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/statusofrefugees.aspx>

4. Haagský dohovor o niektorých otázkach vzťahujúcich sa ku kolíziám zákonov o štátnom občianstve z roku 1930. Spoločnosť národov, 1930. Dostupné na: <https://www.refworld.org/docid/3ae6b3b00.html>
5. Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach. OSN, 1976. Dostupné na: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx>
6. Návrh článkov o diplomatickej ochrane. OSN, 2006. Dostupné na: <https://www.refworld.org/docid/525e7929d.html>
7. The civil code of the Islamic republic of Iran. 1928. Dostupné na: <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/ir/ir009en.pdf>
8. Viedenský dohovor o diplomatických stykoch. OSN, 1961. Dostupné na: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_1_1961.pdf
9. Viedenský dohovor o konzulárnych stykoch. OSN, 1963. Dostupné na: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_2_1963.pdf

ROZSUDKY MEDZINÁRODNÉHO SÚDNEHO DVORA

1. Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited (Belgium v. Spain). Medzinárodný súdny dvor, 1962. Dostupné na: <https://www.icj-cij.org/en/case/50>
2. Dickson Car Wheel Company (U.S.A.) v. United Mexican States. 1931. Dostupné na: https://legal.un.org/riaa/cases/vol_IV/669-691.pdf